

ИНСТИТУТ ПО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО
УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО

ИВАН ЦАНОВ ЦАНОВ

**БЪЛГАРСКАТА СТОПАНСКА ПОЛИТИКА
В КОНТЕКСТА НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО
(1879 – 2024)**

**АВТОРЕФЕРАТ
НА
ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД**

ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА НАУЧНАТА СТЕПЕН „ДОКТОР НА НАУКИТЕ“

Професионално направление: 3.8. Икономика
Докторска програма: Икономика и управление
(предприемачество)

София
2026 г.

Дисертационният труд на тема „Българската стопанска политика в контекста на предприемачеството (1879 – 2024)“ от Иван Цанов Цанов е структуриран в посвещение, благодарности, списък на съкращенията, списък на таблиците и фигурите, увод, четири глави, заключение и библиография. Цитирани са 320 библиографски източници, от които 188 на кирилица и 132 на латиница. В произведението са включени 28 таблици и 8 фигури. Дисертационният труд е в общ обем от 410 страници, от които 380 страници основен текст.

Дисертационният труд е преминал предварително обсъждане и е представен за защита пред научно жури в Катедра по предприемачество към Университет за национално и световно стопанство (Протокол ...), относно решение на Бизнес факултет към Университет за национално и световно стопанство (Протокол ...).

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на ... от ... в Университет за национално и световно стопанство, София, район „Студентски“, ул. „8-ми декември“ №19.

СЪДЪРЖАНИЕ НА АВТОРЕФЕРАТА

	Стр.
I. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	3
II. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	5
III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	13
IV. САМООЦЕНКА НА ОСНОВНИТЕ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	38
V. АВТОРСКА БИБЛИОГРАФИЯ.....	40

I. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ПОСВЕЩЕНИЕ
БЛАГОДАРНОСТИ
СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА
СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ И ФИГУРИТЕ
УВОД

ГЛАВА ПЪРВА. БЪЛГАРСКАТА СТОПАНСКА ПОЛИТИКА В СЕДЕМ ВРЕМЕВИ ПЕРИОДА (1879 – 2024)

Въведение

- 1.1. Времеви период 1879 – 1899 г.
- 1.2. Времеви период 1900 – 1919 г.
- 1.3. Времеви период 1920 – 1939 г.
- 1.4. Времеви период 1940 – 1959 г.
- 1.5. Времеви период 1960 – 1979 г.
- 1.6. Времеви период 1980 – 1999 г.
- 1.7. Времеви период 2000 – 2024 г.

Изводи към Глава първа

ГЛАВА ВТОРА. ОСНОВНИ ПОДХОДИ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА СТОПАНСКА ПОЛИТИКА

Въведение

- 2.1. Исторически подход и българска стопанска политика
 - 2.1.1. Исторически въпроси от методологичен характер
 - 2.1.2. Българската стопанска политика през погледа на историците
 - 2.1.3. Обобщения и изводи относно използването на историческия подход за проучването на българската стопанска политика
- 2.2. Политологичен подход и българска стопанска политика
 - 2.2.1. Политологични въпроси от методологичен характер
 - 2.2.2. Основен въпрос на политиката
 - 2.2.3. Конституциите на България като основна юридическа рамка на българската стопанска политика и икономическото развитие
 - 2.2.4. Периодизация на партийната политическа система и българска стопанска политика
 - 2.2.5. Политически решения и българска стопанска политика
- 2.3. Икономически подход и българска стопанска политика
 - 2.3.1. Икономически въпроси от методологичен характер
 - 2.3.2. Верификация на икономическите теории и българска стопанска политика

Изводи към Глава втора

ГЛАВА ТРЕТА. ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ ПОДХОД ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА СТОПАНСКА ПОЛИТИКА

Въведение

- 3.1. Метапредприемачески подход за изследване на българската стопанска политика
 - 3.1.1. Позитивизъм, българска стопанска политика и предприемачество
 - 3.1.2. Рационализъм, българска стопанска политика и предприемачество
 - 3.1.3. Прагматизъм, българска стопанска политика и предприемачество
 - 3.1.4. Постмодернизъм, българска стопанска политика и предприемачество
 - 3.1.5. Феноменология, българска стопанска политика и предприемачество
- 3.2. Макропредприемачески подход за изследване на българската стопанска политика
 - 3.2.1. Същност и характеристики на макропредприемаческия подход за изследване на българската стопанска политика
 - 3.2.2. Елементи на макропредприемаческия подход за изследване на българската стопанска политика
- 3.3. Микропредприемачески подход за изследване на българската стопанска политика
 - 3.3.1. Същност и характеристики на микропредприемаческия подход за изследване на българската стопанска политика
 - 3.3.2. Елементи на микропредприемаческия подход за изследване на българската стопанска политика

Изводи към Глава трета

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА. ИЗСЛЕДВАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА СТОПАНСКА ПОЛИТИКА ПОСРЕДСТВОМ ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ ПОДХОД

Въведение

- 4.1. Методика на изследване
- 4.2. Метапредприемачески подход – резултати от изследването
- 4.3. Макропредприемачески подход – резултати от изследването
- 4.4. Микропредприемачески подход – резултати от изследването

Изводи към Глава четвърта

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

БИБЛИОГРАФИЯ

II. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Замисъл и особености на дисертационния труд

Не подлежи на съмнение, че написването и защитата на дисертационен труд за присъждането на научната степен „доктор на науките“ със заглавие „Българската стопанска политика в контекста на предприемачеството (1879 – 2024)“ е голямо научно предизвикателство и авторът напълно го съзнава. Това, според нас, се предопределя от *три основни обстоятелства*.

На първо място, българската стопанска политика изключително рядко, да не кажем нещо друго, е проучвана в изцяло предприемачески контекст и то по систематичен начин, което е донякъде парадоксално, но е биещ на очи факт. Изследването на тази сложна проблематика най-често се прави посредством исторически, политически, икономически, социологически и антропологически дискурс, или в някаква променлива конфигурация между изброените дискурси. Това означава само едно – на практика няма (не съществуват) оригинални български предприемачески модели от изследователски тип, които могат да бъдат използвани, надстройвани, модифицирани, усъвършенствани, компилирани, критикувани или отхвърляни. В световен мащаб предприемачески модели, разбира се, съществуват и то многобройни, но проблемът е, че българските са крайно оскъдни и/или изобщо отсъстват. За да бъде проучена българската стопанска политика в контекста на предприемачеството (1879 – 2024) и то в дълбочина трябва да се използва именно *български изследователски модел*, който отчита спецификата на домашното стопанско развитие, както и елементите и характеристиките именно на българското предприемачество, а не на чуждото (небългарското). Универсален изследователски модел в разглежданата проблематика от теоретичен тип, несъмнено, е възможно да се конструира, но той ще е подвластен на принципа на Вилфредо Парето – т.е. 80 проценти в него ще бъде универсалното (световното), а 20 проценти ще бъде специфичното (българското). Без специфичното (българското) напълно адекватен изследователски модел не може обаче да бъде изграден.

На второ място, от чисто научна гледна точка, не е ясно по какъв точно начин трябва да се подхожда при изследването на българската стопанска политика в контекста на предприемачеството. В конкретния случай не е наличен и научен консенсус какво всъщност представлява предприемаческият подход прилаган за анализа на същата тази стопанска политика. От една страна, това действително е смущаващо, но, от друга страна, дава възможност на всеки един изследовател да подхожда както сметне за уместно в съответствие с личните си академични предпочитания, съответна подготовка и използван методологичен, предметен и емпиричен инструментариум.

На трето място, предприемаческият подход по отношение на българската стопанска политика е релативен, което ще рече, че няма господстващ и/или общоприет такъв. В това няма нищо необичайно, а е напълно очаквано, тъй като предприемаческата наука е плуралистична по начало. В зависимост от своите научни пристрастия ученият може да подходи по най-различен начин. Различният подход води обаче до различни резултати и от това никой никъде не може да избяга или да го омаловажи. В случай, че конкретен учен, например, е привърженик на схващанията на

Джон Мейнард Кейнс (кейнсианство), при анализа на българската стопанска политика той ще направи едни изводи, ако се придържа към постулатите на Милтън Фридмън (монетаризъм), то неговите заключения относно същия феномен ще бъдат напълно различни, а при положение, че гледището му е в унисон с разбиранията на Карл Маркс (марксизъм) то обобщенията ще имат съвсем диференцирано измерение. Всичко това трябва да се има предвид и не бива да се замаскира, преиначава или премълчава, както често се случва.

Нашата **фундаментална цел** при написването на дисертационния труд е следната – да демонстрираме и да докажем възможностите на предприемаческия подход и неговата висока научна пригодност за описание, анализ и обяснение на българската стопанска политика за времеви период 1879 – 2024 година. Искаме, освен това, да открием, аргументираме и докажем собствената си гледна точка по разглежданата комплицирана проблематика, която би могла да бъде проблематизирана впоследствие от други автори, ако те желаят това, което ще фокусира изследователският интерес именно върху предприемаческата сфера, а не върху някоя друга.

Проблемът за българската стопанска политика, безспорно, е изключително сложен, но нещата още повече се заплитат понеже визираният проблем има поне **три основни измерения**.

Първото измерение е българската стопанска политика разглеждана като чиста теория (теоретично измерение). Малко са изследователите, които изобщо се заемат с такова нещо. Поради това основание, а и много други подобни, систематични произведения в които се проучва предприемаческият контекст на българската стопанска политика и то като чиста теория на практика няма, като са налични само откъслечни фрагменти. В случая се преплитат и си взаимодействат четири крайно обширни теоретични полета – икономика, политика, управление и предприемачество. Те обаче не са едно и също нещо – различават се значително.

Второто измерение е българската стопанска политика схващана като практика (практическо измерение). Тук проблемът е друг – до голяма степен липсва релевантна, изчерпателна и надеждна публична информация, както за миналото, но така също и за настоящето. Тази информация или е съзнателно укрита, или е манипулирана (съзнателно или случайно), или е разпиляна на безброй разпокъсани фрагменти, или просто я няма. Става дума не за чиста статистическа информация, а за информация от съвсем друг тип – как, кога, къде, поради какви причини и с какви мотиви (защо), например, са вземани важните стопански решения от българските държавници, политици и предприемачи. В случая става дума обаче за най-фундаменталните устои на страната, нейната национална сигурност от най-високо равнище и нейният най-важен вид политика (стопанската), като последната стои в самия център на българската държавност.

Третото измерение е феноменът българска стопанска политика, който присъства в творчеството на различни изследователи, експерти и специалисти (изследователско измерение). Това творчество, както и може да се очаква, е фрагментирано, разпиляно, противоречиво, нефокусирано и оскъдно.

В нашия дисертационен труд правим опит и трите основни измерения (теоретично, практическо и изследователско) на българската стопанска политика да присъстват под една или друга форма, но те не са напълно равнозначно представени.

При създаването на дисертацията се изправихме пред проблема за нейния обем. От една страна, материята (исторически наратив в разнородни аспекти) действително

предполага обемисто съдържание и трудът можеше да набъбне до 800 страници, че и повече. Решихме да заемем някакво средишно положение, като оформим текст от 410 страници.

В крайна сметка нашият замисъл е следният – всеки, който проявява отношение (какво и да е отношение, дори минимално) спрямо българската стопанска политика (броят на тези хора според нас е голям – може би десетки хиляди) да може да намери в произведението най-важните нейни характеристики от предприемаческа гледна точка и то в академичен (неутрален) ракурс. Положихме значителен труд това да стане по авторска (оригинална), а не по заимствана методика и то за целия период на съществуване на Третата българска държава (1879 – 2024 г.). В случая съзнателно не навлизаме в прекомерни детайли, фрагменти и подробности, а се занимаваме с общото, синтетичното и определящото. Интересуваме се от общия предприемачески и управленски контур на българската стопанска политика, като останалите сюжетни линии, които са многобройни, комплицирани, преплетени, загадъчни и разнородни, изобщо не влизат в нашето полезрение.

Основна научна атрибутика на дисертационния труд

Основанията за избор на темата на дисертацията са както от лично естество, а така също и от обществен интерес, като в тяхната основа стоят научното любопитство и нуждата на обществената практика. Трудът ни е нужен и в нашите качества на изследовател, преподавател и консултант. Недобро впечатление в българските университети (преподавали сме общо в седем) ни е правило, например, обстоятелството, че студентите в своята преобладаваща маса не могат да приведат дори едно-единствено име от историята на домашната стопанска политика и българското предприемачество. Споделяме разбирането, че народ, който не познава собственото си стопанско минало и предприемачество, не може да се надява на икономически просперитет и развитие, както в настоящето, а така също и в бъдещето. Авторът на дисертационния труд се интересува от проблематиката за българската стопанска политика и предприемачеството веднага след като започна работа в Научно-изследователския сектор (НИС) на ВИИ „Карл Маркс“ София (днес Университет за национално и световно стопанство) през 1988 г. С течение на годините този първоначално не съвсем осъзнат и смътен интерес се превърна в траен и систематичен, като впоследствие се оформи и като основен фокус на изследователските ни търсения. Може да се твърди, че се занимаваме целенасочено с тематиката за стопанската политика и предприемачеството вече повече от 35 години. Научният проблем за българската стопанска политика в контекста на предприемачеството (1879 – 2024) няма обаче само лични измерения, а притежава несъмнени и то много силни обществени импликации. Именно синтезът между личното и общественото ни сочеше пътя към целта – написване на дисертационен труд за придобиване на научната степен „доктор на науките“. Разглеждаме дисертацията „Българската стопанска политика в контекста на предприемачеството (1879 – 2024)“ като естествен завършек на десетилетните си научни търсения. Надяваме се да продължим и по-нататък, ако съдбата бъде благосклонна към нас, като развием и усъвършенстваме нашите тези и схващания.

Актуалността и значимостта на труда се определят от обстоятелството, че българската стопанска политика интерпретирана в контекста на предприемачеството, е непреходен и ключов фактор за развитието на икономиката, управлението и държавността изобщо, разбирани както в тесен, а така също и в широк смисъл.

Многобройни други фактори, които са с обективна и със субективна природа, детерминират актуалността и значимостта на изследването. Важно е да се изтъкне, че актуалността и значимостта на изследването е в зависимост от някои езикови и териториални ограничители.

Новостта на дисертационния труд се определя от две главни обстоятелства. Първото обстоятелство е свързано с конструирането, използването и апробирането на *предприемачески подход с методологичен характер* за изследването на българската стопанска политика за периода 1879 – 2024 г., което не е правено досега. Второто обстоятелство – в дисертационната разработка са представени теоретични и емпирични обобщения на *голям научен проблем*, какъвто безспорно е българската стопанска политика разглеждана в контекста на предприемачеството. В дисертационния труд е използвана най-модерна научна методология (теория на сложното, синергетика, теория на хаоса) на *равнището на съвременната наука*.

Най-общо може да се каже, че проблематиката за българската стопанска политика в контекста на предприемачеството (1879 – 2024) **е слабо разработена от научна гледна точка**. Именно това състояние на нещата е обаче предпоставка за реализиране на нашето дисертационно изследване, където съществуват все още много непроучени и неизяснени полета. Визираната проблематика също така заема средишно място в съвременния научен дискурс най-вече в рамките на четири фундаментални науки – управление (мениджмънт), икономика, политология и психология, както и в техните многобройни и разнообразни пресечни зони.

Научната и практическата необходимост от изследването не подлежи на съмнение, като можем да я дефинираме като висока. Тя се определя преди всичко от необходимостта от по-нататъшно развитие на теорията и практиката на стопанската политика и на предприемачеството. Както науката, а така също и практиката, се нуждаят от проверени, точни, всеобхватни и носещи преди всичко практически ползи знания за тези сложни и комплексни феномени. Струва ни се, че много трудно може да бъде оборена тезата, че адекватната стопанска политика и насърчаването на предприемачеството са в състояние чувствително да повишат ефективността и просперитета на всяка една национална икономика (включително българската), на всяка една стопанска организация, както и на всеки един индивид, който извършва предприемаческа дейност с цел реализиране на печалба.

Основният научен проблем на дисертацията може да се определи като наличие на непълнота и липса на верифицирано знание по отношение на българската стопанска политика интерпретирана през призмата на предприемаческия подход. В рамките на изследването явление (българската стопанска политика) съществуват многобройни и понякога силно противоречиви мнения и виждания, изградени въз основа на разнородни методологични подходи, теоретични и концептуални модели, което също така представлява централен научен проблем.

Темата на дисертацията е Българската стопанска политика в контекста на предприемачеството (1879 – 2024).

Обект на дисертационния труд е българската стопанска политика.

Предмет на дисертацията са конкретните механизми по които се е развивала в реална среда българската стопанска политика (1879 – 2024) и тяхното влияние върху сферата на предприемачеството.

Основната цел на дисертацията е да се докаже, че българската стопанска политика за периода 1879 – 2024 г. пряко и косвено влияе върху българското предприемачество, а така също, че реализацията на същото това предприемачество въз

основа на принципа на обратната връзка оказва въздействие и променя домашната стопанска политика.

За осъществяване на основната цел на дисертационния труд се изпълняват *три вида изследователски задачи*.

Задачи с научен характер:

1. Описание на съществуващи подходи, теории, концепции и модели за изследването на българската стопанска политика в контекста на предприемачеството и техен анализ и интерпретация.

2. Лансиране и описание на авторски предприемачески методологичен подход за изследване на българската стопанска политика.

3. Описание, анализ, тълкуване и апробация на българската стопанска политика през призмата на авторски предприемачески методологичен подход и предприемачески инструментариум.

Задачи с научно-приложен характер:

1. Проучване на българската стопанска политика в контура на времето (минало и настояще) и намиране на връзките и отношенията с домашното предприемачество.

2. Анализ на еволюцията и същината на подходите за изучаване на българската стопанска политика в контекста на предприемачеството и интерпретация на тяхното използване.

3. Търсене и намиране на приложения на авторски предприемачески методологичен подход за изследване на българската стопанска политика в контекста на предприемачеството.

Задачи с приложен характер:

1. Оценка на възможността за използване на подходи, теории, концепции и модели свързани с българската стопанска политика и домашното предприемачество за целите на практическото управление на българското стопанство и повишаване конкурентоспособността на българското предприемачество.

2. Открояване на главните проблемни полета в теорията изучаваща българската стопанска политика и предприемачеството и предлагане на виждане как те могат да бъдат преодоленни при прилагането им в реалността на стопанската политика и контекста на предприемачеството.

3. Извеждане на авторски предприемачески методологичен подход за изследване на българската стопанска политика в контекста на предприемачеството с неговото описание за използване в практиката и сферата на предприемачеството.

Свързваме **основната изследователска хипотеза** с основната цел и задачите на изследването. В тази връзка в дисертацията твърдим и се опитваме да докажем, *че българската стопанска политика влияе по съвсем различен начин в различните времеви отрязъци (период 1879 – 2024 г.) върху развитието на българското предприемачество, има еволюционен характер на развитие, както и че развитието на домашното предприемачество е по-скоро резултат от индивидуалните усилия и принос на предприемачите, а не толкова от целенасочения интервенционизъм на същата тази стопанска политика на държавата*. За да докажем основната изследователска хипотеза лансираме и апробираме авторски предприемачески методологичен подход и авторска методика на изследване.

Ограниченията на дисертационния труд се определят от езикови, хронологични и териториални граници. Използвани са извори и научни публикации на български, английски, немски, френски, руски език и сръбски език. В хронологичен план се обхваща исторически период от 145 години, който се вмества от края на XIX

век, преминава през целия XX век и достига почти до края на първата четвърт на XXI век. В териториално измерение се съсредоточаваме най-вече върху територията на България и ареала на западната цивилизация, разбираана в концептуалната схема на Самюъл Хънтингтън (Huntington, 1996). Визираните ограничения би трябвало да се имат в предвид, така че представените описания и анализи, както и получените резултати да бъдат интерпретирани и използвани адекватно и коректно.

Най-общо казано **методологията на дисертацията** е междудисциплинарна и надхвърля сферите на стопанската политика и предприемачеството, макар и да е силно фокусирана точно в тези две сфери. Това е сторено по този начин, тъй като авторът твърдо стои зад мнението, че изучаването на българската стопанска политика в контекста на предприемачеството не може да бъде извършено адекватно и прецизно само посредством монодисциплинарно изследване – от научна гледна точка това е даже невъзможно и се превръща в научна химера.

Понятийният апарат използван в дисертацията е взет преди всичко от научния терминологичен тезаурус на предприемачеството, политологията, управлението, икономиката, психологията и социологията, но така също и от редица други науки и научни дисциплини – философия, история, статистика. Теоретична основа на дисертационния труд са концептуалните обосновки и разбирания с фундаментален и приложен характер на водещи български и чуждестранни изследователи, като голяма част от тях имат статута на класици, а други – на авторитетни учени. В изследването спорадично се срещат и хетеродоксални тези и интерпретации.

Общата методология на дисертационния труд се изгражда върху основите на науката за сложното (complexity science). В тази връзка широко се прилага синергетичният подход, като специфичен конфигуратор на междудисциплинарната методология. Синергетичният подход се схваща като проявление на постмодернистката философия, към която авторът донякъде гравитира като общ философски ориентир.

Специализираната методология на дисертационния труд е теорията на предприемачеството, която според нас е най-подходящата методология за проучване на българската стопанска политика в контекста на предприемачеството.

В дисертационния труд се открояват шест теоретични пласта – пласт на стопанската политика (първи основен акцент), пласт на предприемачеството (втори основен акцент), пласт на историята, пласт на управлението, пласт на икономиката и пласт на социалната психология, които се намират в сложни връзки помежду си. Направен е усърден и систематичен опит визираните шест теоретични пласта да не бъдат сами за себе си, а да изградят синтетична цялост и да предоставят обща концептуална картина.

Оригиналността на дисертацията се определя от два основни фактора. **Първи фактор** – за първи път на български език обстойно и детайлизирано се описва, изследва, анализира и интерпретира с научен инструментариум българската стопанска политика в контекста на предприемачеството посредством предприемачески подход с постмодернистки акцент (наука за сложното и синергетика) и по авторска (оригинална) методика. **Втори фактор** – лансира се и се подлага на апробационна проверка оригинален (авторски) предприемачески подход за изследване на българската стопанска политика за периода 1879 – 2024 г.

Информационното осигуряване на дисертационния труд се изгражда въз основа на пространни, детайлизирани, задълбочени и систематични проучвания на разнообразни информационни източници с открит достъп, които обхващат наши и

чуждестранни научни публикации, както и публично оповестени документи на хартиен носител, а така също и в електронен формат. Използваните количествени данни в дисертацията са от първични източници, или са цитирани от други автори, като произходът и на двата вида данни е ясен, проверен и конкретно обозначен. Авторът използва и данни събрани от него (качествени и количествени), които са от ключово значение за доказването на собствената му основна изследователска хипотеза и изпълнението на поставените изследователски задачи. В дисертацията не се съдържа класифицирана информация по смисъла на Закона за защита на класифицираната информация (ЗЗКИ).

Апробацията на резултатите от дисертационния труд – т.е. проверката за истинност на лансирания авторски предприемачески методологичен подход за изследване на българската стопанска политика, както и на получените резултати, се извърши посредством различни изследователски методи и инструментариум. Тезите в дисертационния труд, също така, са представени и модифицирани в няколко авторски монографии, като резултатите са дискутирани на различни научни форуми. Дисертационният труд е докладван и обсъждан на заседания на Институт по предприемачество към УНСС и в Катедра „Предприемачество“ в УНСС, както и на разширен научен съвет към същата Катедра.

Постигнатите резултати в обсега на дисертацията могат да бъдат експлоатирани в различни полета на научен и практически интерес. Конкретно реализацията на резултатите от изследването е възможно да се осъществи, като част от проучените и апробирани елементи на моделите на българската стопанска политика, бъдат използвани от анализатори, управленци, мениджъри и политици в стопанската практика в контекста на предприемачеството. Части от изследването могат да бъдат приложени в лекционни курсове по „Българска стопанска политика“ и „Предприемачество“, както и множество техни производни.

Структурата и съдържанието на дисертационния труд се определят от общия концептуален замисъл на автора, както и от целите и задачите за изпълнение на труда.

Дисертацията е **структурирана** както следва: посвещение, благодарности, списък на съкращенията, списък на таблиците и графиките, увод, четири глави, заключение и библиография. Цитирани са 320 библиографски източници, от които 188 на кирилица и 132 на латиница. В произведението са включени 28 таблици и 8 фигури. Дисертационният труд на тема „Българската стопанска политика в контекста на предприемачеството (1879 – 2024)“ е в общ обем от 410 страници, от които 380 страници основен текст.

В съдържателен план, накратко, най-важните елементи на дисертационния труд са композирани по следния начин.

Уводът обхваща цялостната концепция на произведението и включва описанието на неговите главни реквизити.

Глава първа се занимава с българската стопанска политика в седем времеви подхода (1879 – 2024). Главата обхваща седем параграфи: 1.1. Времеви период 1879 – 1899 г.; 1.2. Времеви период 1900 – 1919 г.; 1.3. Времеви период 1920 – 1939 г.; 1.4. Времеви период 1940 – 1959 г.; 1.5. Времеви период 1960 – 1979 г.; 1.6. Времеви период 1980 – 1999 г.; 1.7. Времеви период 2000 – 2024 г.

В глава втора се разглеждат основните подходи за изследване на българската стопанска политика. В тази глава са включени три параграфи: 2.1. Исторически

подход и българска стопанска политика; 2.2. Политологичен подход и българска стопанска политика; 2.3. Икономически подход и българска стопанска политика

В *глава трета* се представя предприемачески подход за изследване на българската стопанска политика. Тук се включват следните три параграфи: 3.1. Метапредприемачески подход за изследване на българската стопанска политика; 3.2. Макропредприемачески подход за изследване на българската стопанска политика; 3.3. Микропредприемачески подход за изследване на българската стопанска политика.

Глава четвърта обхваща изследване на българската стопанска политика посредством предприемаческия подход с посочване и интерпретиране на резултати и е структурирана в четири параграфи: 4.1. Методика на изследване; 4.2. Метапредприемачески подход – резултати от изследването; 4.3. Макропредприемачески подход – резултати от изследването; 4.4. Микропредприемачески подход – резултати от изследването.

Заключението включва основните резултати и основните изводи от дисертационния труд, както и рекапитулация на основната цел, поставените изследователски задачи и доказване на основната изследователска хипотеза. В заключението са представени и начините за използване на получените в дисертационния труд резултати и препоръки за тяхното внедряване в практиката, възможностите за бъдеща изследователска работа по предмета на изследването, както и начините за проверка и опровергаване на направените описания, анализи и изводи в дисертацията.

III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ГЛАВА ПЪРВА. БЪЛГАРСКАТА СТОПАНСКА ПОЛИТИКА В СЕДЕМ ВРЕМЕВИ ПЕРИОДА (1879 – 2024)

В глава първа „Българската стопанска политика в седем времеви периода (1879 – 2024)“ се разглежда по идентичен начин българската стопанска политика в седем обособени времеви отрязъка (периода), както следва: 1. Времеви период 1879 – 1899 г.; 2. Времеви период 1900 – 1919 г.; 3. Времеви период 1920 – 1939 г.; 4. Времеви период 1940 – 1959 г.; 5. Времеви период 1960 – 1979 г.; 6. Времеви период 1980 – 1999 г.; 7. Времеви период 2000 – 2024 г.

Тези годишни времеви периоди не са избрани случайно, а са в унисон с изследователските цели и задачи на автора и играят роля на прелюдия към следващите три глави на дисертацията. Избираме двайсетгодишни времеви отрязъци, които са равни по продължителност (изключение са първият и седмият времеви периоди) и дават добра изследователска възможност за описание, анализ и интерпретация, както и за по-точно сравнение. Съзнаваме, че визираните 20-годишни времеви периоди не са в съзвучие с традиционните времеви периоди приети в българската историография (изобщо в общественения научен дискурс), където се отдава примат на обществено-политическото развитие на страната. Периодът 1947 – 1989 г., например, най-често се обозначава като епоха на социализма и този отрязък се проучва като правило сам за себе си. Традиционният исторически дележ, обаче, предполага някакво отдалечаване от политическата неутралност, тъй като дори самото споменаване на понятието „социализъм“ и то точно в този период, е въпрос на научен дебат и не може да се счита за общоприето и безусловно – не всички са съгласни с понятието „социализъм“, даже и с конкретните години (1947 – 1989 г.) на същия този „социализъм“. Научният текст трябва да бъде изцяло политически неутрален и точно поради тази причина използваме 20-годишни периоди, като предполагаме, че в случая много трудно можем да бъдем обвинени в каквито и да е политически напластявания.

Всеки времеви период се проучва от гледна точка на неговото политическо и стопанско развитие. Това е необходимо за да се види гледната точка на автора на дисертационния труд и неговата интерпретация на отминалата българска историческа епоха, тъй като споделяме разбирането, че историческият факт е обективен, но неговата интерпретация е субективна (на конкретния автор). Без описанието и анализа на българската стопанска политика в седем времеви периода (1879 – 2024) не е възможно последващото изследователско разгръщане и фокусиране върху предприемаческия подход и българското предприемачество. Поради тази причина тази първа глава е абсолютно необходима за осъществяване на замисъла на автора. Визираната първа глава не претендира за оригиналност.

Към Глава първа „Българската стопанска политика в седем времеви периода (1879 – 2024)“ могат да бъдат направени следните **изводи**:

1. В политически план времевият период 1879 – 1899 г. се характеризира с възстановяването на българската държавност и първи не винаги успешни опити за

укрепване суверенитета на Княжество България. Най-характерният белег на стопанското развитие е в аграрния сектор – преобладаващата част от българското селячество става собственик на малки по площ и териториално разпокъсани поземлени имоти. Индустрията е в зачатъчно състояние. Предприемачите са много малък брой лица, които се занимават основно с лихварство и лишени от мащаб търговски сделки.

2. Времевият период 1900 – 1919 г. в политически ракурс е белязан от две главни събития. Първото – отхвърляне зависимостта от Османската империя и като следствие превръщането на страната в Царство България през 1908 г. Второто – неуспешният опит на българската държава да присъедини към Царството големи територии населени с българи посредством участие в три последователни загубени войни и като резултат завинаги пропада възможността за реализиране на българския национален идеал (към онзи момент това е Санстефанска България). В стопанско отношение времевият период се характеризира с две коренно различни десетилетия. От 1900 до 1909 г. страната бележи осезателно развитие – селячеството повишава материалното си благосъстояние, предприемачеството започва да се откроява, а икономиката на страната начева да доминира в някои измерения над икономиките на съседните балкански държави (без Турция). Вследствие на трите разорителни и загубени войни стопанството на България е напълно съсипано, селското стопанство катастрофира, а предприемачите (без част от военните спекуланти) масово фалират.

3. В политически аспект времевият период 1920 – 1939 г. е турбулентен. В началото се прави опит политическата власт да бъде изцяло в услуга на селячеството (преобладаващата част от населението), но след убийството на Александър Стамболийски всичко това не се реализира. Постепенно властта се съсредоточава в ръцете на монарха Цар Борис III, който към края на периода изцяло доминира в политическия ландшафт. Стопанството на страната бавно и мъчително се развива и модернизира, но преобладаващата част от населението продължава да живее в състояние близко до недоимък. Предприемачите не срещат осезаема подкрепа от държавата, а успехите им са плод най-вече на стопанска конюнктура и понякога на късмет, като не липсват единични забележими постижения. Държавата в най-общ план не може да реализира значими стопански успехи.

4. Времевият период 1940 – 1959 г. в политическо измерение е белязан от драматични промени. Основните подпериоди са три. През първият (1940 – 1944 г.) страната се присъединява към Трестранния пакт (Германия, Италия, Япония) и взема страната на нацистка Германия. През вторият (1944 – 1947 г.) се налага радикално нова форма на политическо управление, свързана с установяване на власт на ОФ. През третият (1948 – 1959 г.) държавата се преобразява по съветски образец и се налага тоталитарна диктатура. Този период в стопански план представлява преход от пазарна икономика към социалистически модел, с нарастваща роля на държавата и ограничаване на икономическата и предприемаческата свобода. По време на Втората световна война стопанството на държавата може да се обозначи като военна икономика. Следва национализация на индустрията, банките и търговията, както и премахване на частната собственост (1947 – 1950 г.). Последното десетилетие (1950 – 1959 г.) се характеризира с въвеждането на планова икономика и съветизация на стопанството – централизирано планиране, индустриализация с акцент върху тежката индустрия, колективизация на селското стопанство. Предприемачество е разрушено, като е премахнат естествения му субстрат – частната собственост.

5. Времевият период 1960 – 1979 г. в политически план се характеризира с консолидация на властта на комунистическата партия, засилване на влиянието на

СССР върху НРБ, но и с либерализация в някои сфери (култура, наука и др.). През 1971 г. се въвежда нова конституция на страната, която утвърждава т.нар. „развит социализъм“. Комунистическият режим се стабилизира и започва да изглежда неразрушим. В стопанско отношение страната ускорено се индустриализира, но централизираната планова икономика остава слабо ефективна и бюрократизирана. Крайната бедност почти не се среща в държавата, но населението в своята преобладаваща част не живее богато. Правят се опити за икономически реформи, но те не са особено успешни. България става един от основните доставчици на селскостопанска продукция, някои машини и електроника за страните от СИВ. Икономическата интеграция със СССР се засилва, като съветската държава предопределя стопанската политика на НРБ и насочва нейната търговия. Предприемачество, в неговото класическо измерение, на практика не съществува. Все пак в рамките на плановата икономика се забелязват елементи на социалистическо предприемачество (ограничена стопанска самостоятелност).

6. Времевият период 1980 – 1999 г. в политически ракурс за България е белязан от три основни етапа: 1. Упадък на комунистическия режим и неговия крах (1980 – 1989). Налице е много сериозна политическа и икономическа криза. Ръководителят на страната Тодор Живков е свален от власт след вътрешнопартиен преврат (1989); 2. Демократични промени и преход към многопартийна система (1989 – 1991). През 1991 г. е приета нова конституция на България, която установява страната като парламентарна република с многопартийна система, пазарна икономика и гарантирани граждански права; 3. Изграждане на новата демократична държава (1991 – 1999). Етапът се отличава с политическа нестабилност. В стопанско отношение времевият период се характеризира със стагнация и елементи на хаотичност. През 80-те години на XX век икономическото развитие се забавя, страната натрупва голям външен дълг и изпитва международна икономическа изолация. България изпада в дефолт по външния си дълг през 1990 г. (правителството обявява мораториум върху обслужването на външния дълг), което блокира международното финансиране. Лошото управление на държавните финанси при управлението на Жан Виденов (БСП) довежда до икономически колапс. Инфлацията достига 2000 проценти, а левът се обезценява драстично. Спестяванията на хората се стопяват, а част от банките изпадат в несъстоятелност. През 1997 г. се въвежда Валутен борд, който обвързва българския лев с германската марка, което стабилизира донякъде икономиката. България започва да привлича сериозни чуждестранни инвестиции. След 1990 г. се наблюдава взривно нарастване на дребното предприемачество, което първоначално функционира на принципа проба – грешка, а фалитите, след първоначалната еуфория, са повсеместни и масови. Впоследствие се формират и обединения на крупните предприемачи. Предприемачеството и предприемаческата дейност отново се появяват на българската стопанска сцена.

7. В политически план времевият период 2000 – 2024 г. бележи преход от относителна стабилност към политическа нестабилност с елементи на хаотичност и структурен разпад. България изпълнява стратегическите си външнополитически цели (членство в НАТО и ЕС), но вътрешнополитическите проблеми – системна корупция, слаби институции и перманентни политически кризи продължават да създават значителни проблеми. В икономически аспект времевият отрязък е период на икономически подем, кризи и приспособяване. България се интегрира относително успешно в ЕС, но проблеми като демографската криза, повсеместната корупция и инфлацията остават в крайна сметка неразрешени. Налице са четири етапа. През етапа

2000 – 2007 г. се наблюдава стабилен икономически растеж и стабилизация. Световната финансова криза от 2008 г., прераснала в икономическа, се отразява твърде неблагоприятно върху българското стопанство (етап 2008 – 2013). Етапът 2014 – 2019 г. е под знака на ускореното използване на европейските (ЕС) фондове и растеж на заплатите и заетостта. Етапът 2020 – 2024 г. се детерминира от глобалната пандемия свързана с COVID-19, оказала много силно негативно въздействие и върху икономиката на България, рязко покачване на инфлацията поради войната Украйна-Русия, пречки пред приемането в еврозоната, постоянна икономическа нестабилност. Предприемачеството и предприемаческата дейност се развиват турбулентно и неравномерно и са изправени пред много сложни предизвикателства. Българското предприемачество в своята съвкупност все още не може да намери вярната посока към просперитета и благоденствието.

8. За периода 1879 – 2024 г. българското стопанство се развива неравномерно и нерядко хаотично, като макро икономическият цикъл се характеризира с резки амплитуди на спадове и подеми. Българската стопанска политика винаги се стреми да догонва развитите икономики, но никога за периода не достига равнището дори на средно развитите европейски държави. Често дори се реализира стопанска политика за ускорено развитие (без понякога това да е изрично заявено), но тя не се осъществява, с някои изключения през социалистическия период. Българската стопанска политика за много дълги периоди от време няма артикулирани и систематично преследвани стратегически цели, като най-често се действа под напора на стопанската конюнктура и в унисон с вътрешнополитическия баланс на интересите, както и под въздействието на външнополитическите влияния. Изключение правят стопанското управление на Стефан Стамболов (протекционизъм и укрепване на домашната икономика), времето на Александър Стамболийски (стопанска политика в стратегически интерес на българското селячество), стопанската политика на Андрей Ляпчев (1928 – 1931 г.) за финансова стабилизация и бюджетна дисциплина, а така също и периода 1947 – 1989 г. (планово стопанство и изграждане на социализъм в интерес на комунистическата номенклатура). За целия времеви период 1879 – 2024 г. българското предприемачество остава слабо развито и получава незначителна стратегическа подкрепа от българската държава посредством механизмите на стопанска политика. Постиженията на домашните предприемачи са плод преди всичко на индивидуална инициатива, специфичен личностен профил и благоприятно стечение на обстоятелствата, но така също и на сътрудничеството на държавата. Обществениите нагласи спрямо предприемачите не са нито положителни, нито отрицателни, а най-вече неутрални.

ГЛАВА ВТОРА.

ОСНОВНИ ПОДХОДИ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА СТОПАНСКА ПОЛИТИКА

Основните съществуващи и използвани подходи за изследване на българската стопанска политика са историческият, политологичният и икономическият. Има, разбира се, и други подходи, но те са вторични за нашия конкретен изследователски интерес – социологически, антропологически, психологически, а и още немало. Разглежданите основни подходи, също така, обхващат най-устойчивата и най-фундаменталната част на сложния и разнороден феномен наречен българска стопанска политика.

Предприемаческият подход, който е основен фокус на нашето дисертационно изследване, е специфичен случай, но в глава втора няма да се занимаваме с него, като това ще сторим в глава трета и в глава четвърта глава на труда. Всъщност ние описваме, анализираме и тълкуваме историческия, политологичния и икономическия подход, с основа цел да се видят приликите и разликите между тези три подхода и предприемаческия такъв, а не да ги проучваме обстойно и детайлизирано. Не подлежи на съмнение, че сами по себе си визираните три подхода са цяла изследователска вселена. Историческият, политологичният и икономическият подход са специфичен и своеобразен изследователски фон върху който впоследствие разгръщаме теоретичните си концепции и разбирания относно предприемаческия подход и предприемаческата проблематика – възелът и ядрото на нашата дисертация. Още нещо много съществено – българската стопанска политика вече е изследвана в една или в друга степен посредством историческия, политологичния и икономическия подход, докато с помощта на предприемаческия подход и с използването на предприемачески теоретичен инструментариум това още не е сторено, макар и да се правени известни несистемни опити. Науката се интересува най-вече от новостите, а и една дисертация трябва да предложи оригинални теоретични и практически резултати, иначе визираната дисертация не може да претендира да изпълнява очакванията и изискванията да бъде точно такава.

В случая възниква логичният изследователски въпрос – а не е ли възможно историческият, политологичният и икономическият подход да се обединят и българската стопанска политика да бъде изучена чрез общ (съвместен) подход? Нужно е да се отбележи, че теоретично това действително може да се реализира като интердисциплинарен подход, но то ще бъде обременено с огромни недостатъци. Основната пречка е от методологичен характер – трите подхода представляват и олицетворяват обособени и диференцирани науки с ясно разграничени предмети, специфични методи за проучване и зорко охранявани демаркационни изследователски линии. Механичното обединение на тези три разнородни предмета (исторически, политологичен, икономически), би могло да се реализира, но то няма да ни помогне да стигнем до общ непротиворечив предмет на нашето изследване и разкриването на неговата същинска онтология. Всъщност ще се получи размиване и даже изгубване на предметността (спецификата) на конкретното ни проучване. При положение, че използваме холистичен, а не редуccionистичен подход, така изградената синтетична панорама на българската стопанска политика ще се яви пред нашия взор еkleктична и в някаква степен даже неразбираема. Поради това обстоятелство единственият изход е използването на редуccionистичен подход и описанието, анализа и интерпретацията на българската стопанска политика през изследователската оптика на три отделни призми (в конкретния случай – подходи), които са предметно ориентирани: историческа, политологическа и икономическа. Точно така и ще направим – ще разгледаме историческия, политологичния и икономическия подход един по един в последващото изложение.

Към Глава втора „Основни подходи за изследване на българската стопанска политика“ могат да бъдат направени следните **изводи**:

1. Българската стопанска политика най-често се описва, анализира и интерпретира посредством три подхода – исторически, политологичен и икономически. Нашата основна изследователска цел не е да проучим изчерпателно и систематично визираните три подхода, а да ги изобразим като фон върху който в последващите глави представяме схващанията си относно предприемаческия подход и

предприемачеството. По този начин стават ясни приликите и разликите между историческия, политологичния и икономическия подход, от една страна, и предприемаческия подход, от друга страна.

2. Историческият подход е най-използваният подход за изследване на българската стопанска политика. Въпреки своите несъмнени научни достойнства в крайна сметка този подход не е особено надежден, тъй като историческата наука, посредством историците, тълкува обективните исторически факти почти винаги субективно и интерпретативно. Историческият подход е мощен изследователски инструмент за проучване на българската стопанска политика, но поради своята принципна субективност той трябва да бъде използван за тази цел внимателно и в комбинация с други изследователски подходи.

3. Политологичният подход, наред с историческия, може и трябва да бъде използван, когато се проучва българската стопанска политика. Неговото основно предимство е, че той дава възможност да се разберат явните и скритите мотиви за едно или друго политическо поведение, но само ако е адекватно използван. Основният недостатък на визириания подход е неговата релативност, който недостатък е практически неотстраним.

4. Четирите български конституции от Освобождението на България до нашето съвремие (1879 г., 1947 г., 1971 г., 1991 г.) са оказали силно влияние върху нейната стопанска политика, тъй като задават пределно общата върховна законова норма за управлението на българския икономически модел. Всяка една конституция е била отражение на времето си и е формирала стопанския модел на България – от либерален капитализъм (1879 г.), през централно планирана икономика (1947 г., 1971 г.), до пазарно-ориентирана демокрация (1991 г.).

5. От огромна важност за развитието на българската стопанска политика е партийната политическа система на България. Нещо повече – именно посочената партийна политическа система е най-силният фактор за въздействие върху домашната стопанска политика. Влиянието на партийната политическа система на България за периода от 1879 г. до 2024 г. върху българската стопанска политика претърпява съществени промени и преминава през пет основни исторически периода, всеки със своята специфика, характеристики и особености.

6. Българската стопанска политика, особено на макро равнище, се реализира посредством механизмите на политическите решения. Именно поради това обективно обстоятелство политическите решения са от огромно значение за българската стопанска политика. Теорията и практиката на политическите решения са изправени пред съществени трудности, които чакат своето разрешаване.

7. Икономическият подход е един от най-използваните от изследователите при проучването на българската стопанска политика в различни нейни аспекти. В тази връзка икономическият подход често се използва съвместно с историческия и политологичния.

8. Изследването на българската стопанска политика посредством икономическия подход винаги се извършва с помощта на конкретна икономическа теория. Тъй като всяка икономическа теория притежава собствено онтологично, епистемологично и логическо ядро, то проучването на българската стопанска политика може да бъде извършено само в съответните за дадената теория рамки, като това проучване не може да претендира за универсалност, понеже няма универсална (всеобщо приета) икономическа теория.

9. Изследването на българската стопанска политика с помощта на икономическия подход трябва да бъде подложено на верификационна проверка за истинност на теоретичните твърдения посредством тяхното съпоставяне с наличната фактическа информация получена посредством различни научни методи. Верификацията обаче е относителна, а не абсолютна. Икономическата наука не е разрешила крайно сложния проблем за верификацията на собствените си икономически теории.

ГЛАВА ТРЕТА.

ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ ПОДХОД ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА СТОПАНСКА ПОЛИТИКА

Българската стопанска политика крайно рядко бива описвана, анализирана и тълкувана посредством холистичен, систематичен, задълбочен и обоснован предприемачески подход. (Тук е мястото да отбележим, че стопанската история не е тъждествена на бизнес историята.) Обикновено това се прави посредством исторически, политически, икономически и социологически подход или някаква тяхна комбинация с променливо съотношение на елементите. В реалността, например, може би най-срещаният вариант е историко-икономическият анализ със съответна историко-икономическа интерпретация, което *de facto*, макар и не съвсем прецизно, се нарича и е известно като стопанска история. Това, разбира се, е напълно разбираемо. Дължи се основно на две причини.

Първата причина е, че твърде малко учени и изследователи владеят в необходимата дълбочина и широчина предприемаческата методология, която е много специфична, тъй като е особена смес между сложна, внушителна и донякъде противоречива теория с интердисциплинарен характер и почти безгранична, фрагментирана, отчасти хаотична и твърде разнородна стопанска прагматика.

Втората причина е, че учените и изследователите, които изучават българската стопанска политика в предприемачески ракурс като правило нямат базово образование, специална подготовка и практически бизнес опит по предприемачество (изобщо по стопанско управление) и то в съвкупност, а са ситуирани в други научни дисциплини, като обикновено те са историци, икономисти, политолози, социолози, юристи и други. Нужно е обаче да подчертаем, че предприемачеството не е нито история, нито икономика, нито политология, нито социология, нито юриспруденция и т.н., а именно предприемачество. Предприемачеството си притежава своя ясна и безапелационна *differentia specifica*.

Напълно сме убедени, че българската стопанска политика не може да бъде пълноценно, всеобхватно и детайлно представена, проучена и интерпретирана без използването на предприемаческия подход. Нещо повече, твърдим, че той, заедно с историческия, политическия и икономическия подход, е ключов за описанието, разбирането и тълкуването на такъв сложен феномен какъвто несъмнено е българската стопанска политика. Изказваме и становището си, че предприемаческият подход в някои отношения се представя и изпъква като *главен*, което ни се струва напълно очевидно. Всичко това се детерминира от едно съвсем понятно обстоятелство – българската стопанска политика се е задвижвала, се задвижва и вероятно ще се задвижва за в бъдеще и посредством предприемачески механизми, предприемаческо поведение, предприемачески действия и предприемачески инструментариум. Още

нещо – предприемачеството не само задвижва българската стопанска политика, но и то я променя и трансформира, като държавата се стреми да създаде по-благоприятна среда за бизнес инициативите. Ролята на предприемачите е особено ключова във времената, когато частният сектор е основен двигател на икономиката.

Предприемачеството, вън от съмнение, играе много важна роля в българската стопанска политика, макар че степента на неговото влияние се променя в различните исторически периоди. В периода на Третото българско царство (1879 – 1946) предприемачеството е двигател на промишлеността, земеделието, търговията и финансовата сфера. Българската държава често е насърчавала предприемачеството чрез протекционистки мерки и държавни инвестиции в инфраструктура. През социалистическия период (1947 – 1989) държавната планова икономика маргинализира и почти унищожава частното предприемачество, като стопанската политика се ръководи централизирано от държавата. Съществуват, все пак, някакви форми на дребно частно стопанство, особено в земеделието и занаятите, които форми са изява на дребно и свръхдребно предприемачество. След политическата промяна от 1989 г. и до наши дни (2024 г.) с прехода към пазарна икономика предприемачеството отново заема средишно място в българската стопанска политика. Приватизацията, либерализацията и европейската интеграция водят до създаването на огромен брой нови бизнеси и радикална промяна в стопанската политика на българската държава.

Какво следва от всичко това от изследователска и научна гледна точка? Отговорът на този въпрос ни изглежда еднозначен – българската стопанска политика може и трябва да бъде изучавана и с помощта на предприемаческия подход и това в определени случаи, както и в зависимост от изследователските цели, да бъде главен приоритет. Тук обаче се натъкваме на едно обективно обстоятелство, което не може по никакъв начин да бъде пренебрегнато и е от първостепенна важност. То се състои в това, че *общ (универсален) предприемачески подход като методологичен инструмент за изследване не съществува*. Налице са всъщност различни предприемачески изследователски подходи. В такъв случай не ни остава нищо друго освен да изберем и използваме точно тези предприемачески подходи, които са относими (релевантни) към предмета ни на изследване – българската стопанска политика и цялостния ни изследователски дизайн, а така също, същите тези предприемачески подходи трябва да са в унисон със собствените ни парадигмални, теоретични, концептуални и методически схващания и разбирания.

Твърдим, че основните предприемачески подходи за изследване на българската стопанска политика, са три:

1. Метапредприемачески подход;
2. Макропредприемачески подход;
3. Микропредприемачески подход.

Всеки един от тези подходи има особености и специфики, но всички те са автентично предприемачески (след съответна модификация) и могат да бъдат използвани за изучаването на българската стопанска политика. В тази връзка последователно ще представим и анализираме всеки един от посочените три подходи като изясним тяхната същност, а така също техните предимства и недостатъци относно възможността им да бъдат използвани като методологичен инструмент за изучаване на българската стопанска политика, със съответните дескриптори (описателни елементи). Дескрипторите (описателните елементи) са от особена важност за преследваните от нас изследователски цели, тъй като посредством тях в глава четвърта на дисертацията ще

опишем, анализираме и разтълкуваме българската стопанска политика в контекста на предприемачеството.

Към Глава трета „Предприемачески подход за изследване на българската стопанска политика“ могат да бъдат направени следните **изводи**:

1. Изследването на българската стопанска политика може и следва да се извършва чрез предприемачески подходи, като те се избират спрямо изследователските цели и контекста. Тъй като универсален предприемачески подход не съществува, необходимо е прилагането на подходи, съответстващи на предмета на изследване и на методологическите и теоретичните позиции на изследвателя. Основните релевантни подходи в този контекст са три: метапредприемачески, макропредприемачески и микропредприемачески.

2. Метапредприемаческият подход за изследване на българската стопанска политика трябва да се основава изключително върху философската методология, тъй като само тя осигурява необходимата теоретична дълбочина. Въпреки че философската методология е твърде разнообразна и нехомогенна, най-съществени за анализа на стопанската политика са пет основни направления от западната философска традиция: позитивизъм, рационализъм, прагматизъм, постмодернизъм и феноменология. Именно тези направления ще бъдат обект на изследване поради силното им теоретично и практическо взаимодействие с българската стопанска политика и предприемачество.

3. Позитивизмът, макар и неуниверсален, може да служи като ефективен метапредприемачески подход при изследването на българската стопанска политика и предприемачество. Чрез акцента си върху емпиричните данни и научния метод, той стимулира рационализацията на стопанските процеси, като насърчава използването на статистики, икономически анализи и планови практики, особено в периода след 30-те години на XX век. Това влияние се проявява както в административните структури, а така също и в развитието на научни институции и формите на предприемачество в страната.

4. Рационализмът представлява дълбока философска основа на българската стопанска политика и предприемачество, като поставя разума, логиката и системния подход в центъра на икономическото мислене. От Освобождението (1878) до съвременността (2024), рационалистичните идеи влияят устойчиво върху стремежа към модернизация, научно-техническо развитие и централно планиране. Особено ясно това се проявява в социалистическия период, когато стопанската политика е силно рационализирана, макар и понякога в разрез с практическата действителност.

5. Прагматизмът оказва индиректно влияние върху българската стопанска политика и предприемачество, без да бъде систематично възприет. Проникването му се осъществява чрез отделни негови идеи, като ориентация към практически резултати, гъвкавост, адаптивност и вземане на обмислени решения според конкретната икономическа и политическа ситуация.

6. Постмодернизмът все още няма силно и ясно изразено влияние върху българската стопанска политика и предприемачество, но неговото въздействие постепенно нараства. Поради своята сложна, противоречива и нестабилна природа, постмодернизмът трудно подлежи на еднозначна интерпретация, но първите му проявления вече се забелязват. Очаква се ролята му да се засилва за в бъдеще.

7. Феноменологията предлага алтернативна и слабо използвана перспектива за анализ на българската стопанска политика и предприемачество. Въпреки че взаимодействията ѝ с тези сфери да са трудни за проследяване и не се прилагат на практика, феноменологичният подход е теоретично приложим и присъства като

възможна аналитична рамка. Въпросът не е в неговото съществуване, а в оценката на неговата аналитична стойност и валидност.

8. Макропредприемаческият подход е особено подходящ за изследване на българската стопанска политика за времеви период 1879 – 2024 г., тъй като разкрива взаимодействието между предприемачески практики и държавна намеса. Той позволява анализ на държавата като активен икономически участник, особено в периоди на преход и криза, и обяснява как институциите предприемат действия, сходни с тези на индивидуалните предприемачи. Благодарение на своя интердисциплинарен характер, този подход успешно обхваща сложната, политически наситена и културно обусловена стопанска реалност на България. Този подход има и недостатъци.

9. Макропредприемаческият подход за изследване на българската стопанска политика обема в себе си голям брой елементи. В дисертацията се описват, анализират и интерпретират част от най-съществените елементи (дескриптори) – десет на брой: 1. Държавен модел за управление на предприемачеството; 2. Държавна подкрепа на предприемачеството; 3. Политика по въздействие върху стопанските процеси; 4. Политика по отношение на правните норми, които регулират предприемачеството; 5. Управляемост на предприемачеството; 6. Поддръжка на конкурентната среда; 7. Стимулиране на самонаемането; 8. Подкрепа на иновативното предприемачество; 9. Културна и психологическа среда на предприемачеството; 10. Стимулиране на външноикономическата дейност на предприемачите.

10. Микропредприемаческият подход предоставя специфичен и задълбочен аналитичен инструмент за изследване на българската стопанска политика, като се фокусира върху индивидуалния предприемач и предприемаческата организация. За разлика от макропредприемаческия подход, който разглежда агрегирани процеси и държавни политики на общо ниво, микропредприемаческият подход анализира конкретната предприемаческа дейност и ролята на предприемача като двигател на икономическата динамика. Така той допълва и задълбочава по специализиран начин общата картина на българската стопанска политика в контекста на предприемачеството.

11. За реализацията целите на изследването са избрани десет елементи (дескриптори) на микропредприемаческия подход, чрез които може да се проучи българската стопанска политика за периода 1879 – 2024 г.: 1. Основен механизъм за управление на предприемаческата организация; 2. Социална отговорност на предприемаческата организация; 3. Сигурност на предприемаческата организация; 4. Управление на риска в предприемаческата организация; 5. Управление на конфликтите в предприемаческата организация; 6. Предприемаческа култура; 7. Предприемаческо образование; 8. Личностни и поведенчески характеристики на предприемача; 9. Тип предприемаческо лидерство; 10. Вземане на решения от предприемача.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА.

ИЗСЛЕДВАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА СТОПАНСКА ПОЛИТИКА ПОСРЕДСТВОМ ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ ПОДХОД

Методика на изследване

За да реализираме поставените от нас цели и задачи създаваме и използваме авторска методика за изследване на българската стопанска политика в предприемачески контекст. Използваната от нас методика е предприемаческа по своята същност, но близки до нея са икономическата методика и политологичната методика.

Методиката на изследване се състои от три отделни методологични подходи – метапредприемачески, макропредприемачески и микропредприемачески, които биват използвани като основни изследователски инструменти за описанието, анализа и интерпретацията на българската стопанска политика в предприемачески контекст за времеви период 1879 – 2024 г. Всеки един от използваните от нас методологични подходи има собствена специфика, придружена с предимства и недостатъци. Тези три подходи използват различен тип анализ, в техните рамки съществува различен фокус и посредством тях се получават различни резултати, но всичко това се осъществява в една и съща изследователска и предметна зона – българската стопанска политика в предприемачески контекст (Виж Таблица 1).

Таблица 1. Предприемачески подходи за изследване на българската стопанска политика (ниво на анализ и основен фокус)

Източник: Авторът

Подход	Ниво на анализ	Основен фокус
Метапредприемачески	Надсистемно	Идеи, ценности, култура, контекст, фон
Макропредприемачески	Системно (държавно)	Политики, институции, икономически рамки
Микропредприемачески	Предприемач и предприемаческа организация	Предприемачи, предприемачески организации, предприемачески практики

Нещо много важно – с помощта на всеки един методологичен подход проучваме поотделно целия визиран времеви период – с метапредприемаческия за периода 1879 – 2024 г., с макропредприемаческия също за периода 1879 – 2024 г. и с микропредприемаческия подход отново за периода 1879 – 2024 г. Тъй като проучваният времеви период е много дълъг – 145 години, разделяме всеки един период на три отрязъка, въз основа на формата на държавното управление на България, там където е необходимо: Първи отрязък – Княжество България и Царство България (1879 – 1946 г.); Втори отрязък – Народна република България (1946 – 1990 г.); Трети отрязък – Република България (1990 – 2024 г.). Накрая обединяваме резултатите в

синтетичен продукт и тълкуваме постигнатото съобразно собствените си намерения и изследователски цели.

Търсим, откриваме, описваме, анализираме и интерпретираме елементите (дескрипторите) на всеки един методологичен подход със съответните индикатори и тяхната качествена и количествена изразеност във връзка с българската стопанска политика и българското предприемачество, като даваме съответните оценки и правим конкретните изводи. Оценките и изводите се правят на базата на статистически данни (където са налични), автентични факти и доказателства, както и въз основа на експертните ни знания, опит и интуиция.

Метапредприемачески подход – резултати от изследването

Метапредприемаческият подход се състои от следните пет елемента: 1. Позитивизъм; 2. Рационализъм; 3. Прагматизъм; 4. Постмодернизъм; 5. Феноменология. Основната цел тук е да се опишат и анализират фундаменталните нагласи и политики, които влияят върху предприемаческата активност в България. Изследователската логика е следната – търси се наличието на всеки един елемент и неговото влияние (липса, слабо, умерено, силно) за времеви период 1879 – 2024 г. в сферата на българската стопанска политика в контекста на домашното предприемачество, като се правят съответните констатации и изводи. Изследва се всеки един метапредприемачески елемент (позитивизъм, рационализъм, прагматизъм, постмодернизъм, феноменология), като се отчита неговото влияние (липса, слабо, умерено, силно) върху българската стопанска политика в контекста на предприемачеството за периода 1879 – 2024 г. (в три времеви подпериоди).

За целите на изследването е извършено преобразуване на качествените оценки в рангови стойности с цел количествено представяне и сравнителен анализ на субективни и описателни данни. Използваните оценки са трансформирани в рангова скала със следните съответствия: Липса = 0; Слабо = 1; Умерено = 2; Силно = 3. Това кодиране отразява подреждане по интензитет, но не предполага равни интервали между стойностите, тъй като скалата е рангова по характер. Преобразуването е извършено с оглед улесняване на анализа, обобщението и визуализацията на данните в рамките на изследването. Методът позволява прилагането на непараметрични статистически техники, както и изчисляване на честоти, мода и медиана. Интерпретацията на резултатите запазва качествения смисъл на първоначалните оценки, а числовите стойности служат единствено като инструмент за систематизация и съпоставка.

Метапредприемаческият подход измерва доколко различни философски направления (позитивизъм, рационализъм, прагматизъм, постмодернизъм, феноменология) съответстват и са повлияли върху реалната стопанска политика на България за периода 1879 – 2024 г., в предприемачески контекст. Методът използва Рангова скала с количествено измерване и обобщение чрез средноаритметична стойност, за да се изведе тенденция за целия изследван период.

В Таблица 2 са показани резултатите от изследването посредством метапредприемачески подход за различни времеви периоди: Период 1879 – 1946 г.; Период 1946 – 1990 г.; Период 1990 – 2024 г.; Период 1879 – 2024 г. (средноаритметично).

За периода 1879 – 1946 г. преобладава позитивизмът (Рангова скала 2), следват рационализъм (Рангова скала 1), прагматизмът (Рангова скала 1) и феноменологията (Рангова скала 1), а накрая е постмодернизмът (Рангова скала 0).

За периода 1946 – 1990 г. на първо място е позитивизмът (Рангова скала 3), следва рационализъм (Рангова скала 2), после е прагматизмът (Рангова скала 1), като накрая са постмодернизмът (Рангова скала 0) и феноменологията (Рангова скала 0).

За периода 1990 – 2024 г. начело е позитивизмът (Рангова скала 2), после са рационализъм (Рангова скала 1), прагматизмът (Рангова скала 1) и феноменологията (Рангова скала 1), като на последно място е постмодернизмът (Рангова скала 0).

За целия изследван период 1879 – 2024 г. резултатите са изчислени посредством средноаритметична стойност за трите периода с помощта на установената Рангова скала и те са както следва: На първо място е позитивизмът (Рангова скала 2.33), на второ място е рационализъм (Рангова скала 1.33), на трето място е прагматизмът (Рангова скала 1), на четвърто място е феноменологията (Рангова скала 0.66) и на пето място е постмодернизмът (Рангова скала 0).

Таблица 2. Резултати от изследване посредством метапредприемачески подход за различни времеви периоди

Източник: Авторът

Елемент	Период 1879 – 1946 Рангова скала	Период 1946 – 1990 Рангова скала	Период 1990 – 2024 Рангова скала	Период 1879 – 2024 Рангова скала средноаритметично
Позитивизъм	2	3	2	2.33
Рационализъм	1	2	1	1.33
Прагматизъм	1	1	1	1
Постмодернизъм	0	0	0	0
Феноменология	1	0	1	0.66

Могат да бъдат формулирани следните изводи.

Първи извод – наблюдава се доминиране на позитивизма (Рангова скала 2.33). През целия проучван времеви период българската стопанска политика е била ориентирана към емпирични и фактически данни, причинно-следствени връзки и структурни регулации. Именно позитивизмът (емпиризмът) е фундамента върху който се изгражда българската стопанска политика, интерпретирана в предприемаческо измерение. Тук акцентът се поставя върху обективност, емпирични данни и индикатори, но и слабо или почти никакво отчитане на индивидуалния, психологическия и културния контекст. Домашната стопанска политика традиционно предпочита и използва обективни и „твърди“ инструменти за въздействие – регулации, данъци, индикатори, бюрокрация, контрол, вместо „меки“, интуитивни или субективни фактори.

Втори извод – рационализъм (Рангова скала 1.33) има значима роля, но все пак поддържаща – особено в моментите на държавна консолидация и изграждане на нови

структури и отношения. Става видно, че в българската стопанска политика се открояват опити за последователност и планираност, но те не са постоянни и устойчиви.

Трети извод – прагматизмът (Рангова скала 1.00) се характеризира с умерено значение. Прагматизмът отразява ограничена, но все пак важна функция на практическото стопанско действие, приспособяването и фокуса върху резултата.

Четвърти извод – феноменологията (Рангова скала 0.66) показва слабо присъствие. Това ще рече, че българската стопанска политика много рядко взема предвид субективния опит на предприемача и смисъла на предприемаческата дейност. Слабото присъствие на феноменологията е доказателство за недостатъчната човешка ориентираност на българската стопанска политика в предприемаческата сфера – незначително внимание към мотивация, усещане за сигурност и културен контекст на предприемача.

Пети извод – постмодернизмът (Рангова скала 0.00) демонстрира пълно отсъствие в реалностите на българската стопанска политика. Става ясно, че домашната стопанска политика не допуска и не толерира фрагментарност, относителност, субективност или културно-хибридни подходи извън основния и традиционен контур на обществено развитие. Ниските стойности на феноменологията и постмодернизма ни демонстрират обстоятелството, че има пропуск в разбирането на предприемача като културен, психологически и социален субект, като не е достатъчно неговото третиране единствено в ролята му на обект на регулация.

Макропредприемачески подход – резултати от изследването

Представят се резултатите от изследването на десетте елементи на макропредприемаческия подход със съответните за всеки елемент индикатори, които са различен брой за всеки елемент. Целта е да се проучи влиянието на тези елементи върху българската стопанска политика в контекста на предприемачеството за периода 1879 – 2024 г., като се направи съответната интерпретация.

След като посредством макропредприемаческия подход изследвахме българската стопанска политика в предприемачески контекст за периода 1879 – 2024 г. и получихме съответни резултати можем да формулираме обобщени изводи във връзка със същите тези резултати.

Първи извод – стопанското управление, като фундаментална съставка (може би даже най-важната) на домашната стопанска политика, наред с промените, демонстрира и несъмнен консерватизъм (в смисъл на традиция). Наблюдават се общи черти в българското стопанско управление, за целия период от 1879 до 2024 г., независимо какви правителства са на власт (либерални, консервативни, социалистически, авторитарни, тоталитарни, еkleктични и т.н.) и в какви конфигурации са представени основните политически актьори, както и другите икономически протагонисти.

Втори извод – българската стопанска политика е неразривно свързана с българската народопсихология, а последната съществува от векове и въплъщава в себе си множество трудно променливи начала, а така също формира уникален психологичен архетип от български тип. Българската стопанска политика обикновено се планира, реализира, ръководи и контролира от българи (или най-малкото в българска социалнопсихологическа среда) и всичко това неминуемо оставя своя отпечатък върху същата тази политика. Тази закономерност е вездесъща.

Трети извод – българската стопанска политика е преобладаващо опортюнистична. Тя почти винаги е такава заради две основни причини. Първата

причина е, че българите в своята по-голяма част, от Освобождението (1878) до наши дни (2024), не са променили своя предимно песимистичен светоглед спрямо собственото си икономическо битие (състояние) и това на българската държава, ето защо управляващите субекти са обективно принудени да водят опортюнистична стопанска политика, с популистки и фасаден характер. Втората причина е, че управляващите стопанството на страната като правило (има и изключения) не защитават публичното стопанско благо – т.е. на целокупното българско население, а са проводници, агенти, защитници, адепти и лобисти на частното стопанско благо – т.е. те са в услуга само на определени прослойки от народа (никога на целия народ), а понякога единствено на самите себе си. Поради това най-успешната за тях, а и на практика единствена оставаща им политика, е опортюнистичната – т.е. едностранната, користната, манипулативната и популистката.

Четвърти извод – реализацията (т.е. дали нещо ще стане, или няма да се получи) на българската стопанска политика зависи най-вече от средния управленски ешелон (среден йерархичен слой). Когато внимателно и детайлизирано се проследи историята на домашната стопанска политика, пред взора на изследователя напълно ясно се появява следната картина – колкото и ловък, умел, харесван и подготвен да е човекът на върха на стопанската пирамида (това почти винаги е министър-председателят и/или ресорният икономически министър и служителите в обкръжението му), то почти нищо не зависи от него, а от хората непосредствено стоящи под неговото ниво (средният слой управленци). В България (независимо дали тя е княжество, царство, народна република или република) ключовият фактор за успеха на каква и да е стопанска политика е средният (междинният) управленски слой. Става дума за началници на отдели, директори на направления, областни, окръжни, околийски и селищни управители, ръководители на крупни стопански обединения, мениджъри (управители) на големи и понякога на средни по мащаб търговски дружества, водещи специалисти, авторитетни теоретици с приложна насоченост (учени, изследователи, консултанти) и други. Убедени сме, че всеки който иска да се занимава с практическа стопанска политика по българските земи трябва да отчита този факт и да се съобразява с него. Гръбнакът на българското стопанство винаги са били дребните собственици (по времето на социализма т.нар. пролетариат, трудово селячество и интелигенция – които отново, са някакъв вид съвсем дребни „социалистически“ собственици, макар и твърде специфичен), а вероятно така ще бъде поне още няколко десетилетия, но неговото ефективно управление, и в крайна сметка успех, се определя от средните слоеве. В случай, че има относително състоятелни средни слоеве (не много бедни, но не и много богати) и те управляват добре своята собственост и/или са високо мотивирани наети лица – българското стопанство се развива добре, в противен случай – домашното стопанство изпада в кризисни състояния.

Пети извод – българската стопанска политика като правило зависи от външни за страната фактори и то в много силна степен. На практика България не е водила, не води и няма как да води напълно самостоятелна (суверенна) стопанска политика. Това има както отрицателни, но така също и положителни последици, които влизат в сложни отношения по между си. Българското стопанство не познава автархията (самодостатъчността и самоуправлението), то постоянно трябва да се приспособява към някого или към нещо. България няма пълен икономически суверенитет – т.е. страната не успява да изгради устойчива, независима икономика, която да се развива

въз основата на собствени ресурси, приоритети и стратегии. Вместо това, икономиката ѝ често се приспособява към външни условия, което я прави уязвима и нестабилна.

Понякога приспособяването на българското стопанство спрямо външните фактори е частично успешно, друг път – стопанска катастрофа, а трети път – наистина успешно.

Частично успешно, от стопанска гледна точка е, например, обвързването на икономиката на Народна република България с икономиката на СССР и страните от СИВ в ерата на социализма (1946 – 1989). Страната бързо се индустриализира, изкоренява се мизерията, но не и бедността, черпят се енергийни ресурси от СССР на преференциални цени, които впоследствие се реекспортират на по-високи цени. България разполага с гарантирани пазари за продукцията си в рамките на страните от СИВ, което осигурява предсказуемост на търговията, стабилни приходи и минимален риск от пазарна конкуренция. НРБ се специализира в определени сектори, например, електроника, селскостопански продукти, хранително-вкусова промишленост и фармация, което улеснява планирането на производството, инвестициите и обучението на кадри. Държавата и немалка част от стопанските ръководители добиват стопанско самочувствие, като България започва да се доближава в някои икономически аспекти към най-развитите страни от СИВ, разположени в Централна Европа – ГДР, Чехословакия, Унгария и Полша. Всичко това са плюсовете, има и много минуси. СССР и СИВ колкото дават, толкова и вземат от Народна република България.

Стопанска катастрофа за икономиката на Царство България са търговските споразумения сключени с Германия – търговският договор от 1931 г. и българо-германската клирингова спогодба от 1932 г. Щетите от нееквивалентния стокообмен между Царството и хитлеристка Германия по-късно се изчисляват на около 15 млрд. лв., приравнени по покупателната сила на българския лев от 1939 г. (Саздов, 2010, стр. 214). Германия брутално, целенасочено и съзнателно ограбва България. Германският райх почти нищо не дава на Царство България, а само изсмуква нейните икономически ресурси.

Засега българската икономика *успешно* се инкорпорира в огромното стопанство на Европейския съюз. БВП на страната нараства, минимизират се отрицателните ефекти върху икономиката на държавата (доколкото това е възможно), съществува невиджана досега възможност за свободно предлагане на български стоки и услуги на почти необятния пазар на ЕС, държавните трансфери по линията на европейските фондове и на преките плащания от ЕС за България са значим фактор за положителната стопанска динамика през последните години. Налице са, разбира се, и доста негативи, като основният е наводняването на местния пазар с европейски потребителски стоки и почти пълното изтласкване на домашните производители от пазара обхващаш крайните потребители. Цели български браншове, сектори и стотици предприятия загиват пометени от европейската конкуренция. В крайна сметка като че ли ЕС дава малко повече на Република България, отколкото получава в замяна.

Шести извод – решаващ фактор за реализирането на българската стопанска политика играе публичната администрация, както централна, а така също и териториална. Това е така понеже последната играе ролята на главна трансмисия (свързващо звено) между стопанската политика на централните, регионалните и местните властови структури на българската държава и многобройните и разнородни стопански субекти, които оперират в обширното икономическо пространство. Много често (почти винаги) в историческа перспектива се обсъжда въпросът за количеството (броя) на домашната публична администрация. Тук, както и може да се очаква,

оценките са твърде противоречиви. Все пак се забелязва следната отчетлива тенденция – държавата (като проводник на определена стопанска политика) постоянно и систематично се стреми да увеличава броя на служителите в сферата на публичната администрация, докато стопанските субекти (като рецепиенти и клиенти на същата тази държавна стопанска политика) не са доволни от това и са убедени, че служителите са прекалено голям брой.

Седми извод – българското предприемачество се развива циклично – реализира подем в условия на икономическа свобода и упадък в условия на строг държавен контрол. Въпреки историческите прекъсвания, от 1990 г. насам, то преживява възраждане и приспособяване към глобалните икономически реалности. В нашето съвремие България разполага с активна предприемаческа среда, но тя се нуждае от по-силна институционална подкрепа и по-добра защита на свободната конкуренция.

Осми извод – българското предприемачество се развива в зависимост от държавната стопанска политика. През целия изследван период от 1879 до 2024 г. държавната интервенция (основно – подкрепа, ненамеса, обструкция) е решаващият фактор за напредъка на предприемаческия дух и успеха на предприемаческите инициативи. Либерални, пазарно ориентирани периоди насърчават предприемаческите активности, докато авторитарни и следващи модела на централизирано планово стопанство режими, потискат или маргинализират същите тези активности.

Девети извод – във времевия период 1879 – 1944 г. българското предприемачество бележи постепенно развитие, като преминава от занаятчийство и дребна търговия към създаване на национална индустрия, модерно земеделие и банков сектор. Въпреки политическата нестабилност, войните и икономическите кризи, се оформя активен предприемачески слой, който допринася за изграждането на стопанската независимост на младата българска държава. Развитието е неравномерно, но основополагащо за формирането на пазарната икономика.

Десети извод – във времевия период 1946 – 1989 г. предприемачеството в класическия смисъл не съществува, тъй като българската държава напълно елиминира частната икономическа инициатива. Въпреки това, икономическата активност не спира, а предприемаческите качества и умения намират израз в управлението на държавни предприятия, в „сивата икономика“ и в зараждането на кооперативни структури от квазипредприемачески тип в края на периода. Този опит, макар и неформален, служи като основа за по-късното развитие на частния сектор след 1989 г., но и слага отпечатък върху менталитета на населението към риска, собствеността и иновацията в постсоциалистическия период. Най-отрицателното явление е загубата на предприемаческия дух – две български поколения израстват без културата на частната инициатива.

Единадесети извод – във времевия период 1990 – 2024 г. българското предприемачество преминава през динамично, често противоречиво развитие, белязано от прехода от планова към пазарна икономика, натрупване на опит, навлизане на чужди инвестиции, членство в ЕС, и бавна, противоречива, но реална трансформация на бизнес средата. Най-общо може да се констатира, че предприемачеството се развива неравномерно, но устойчиво. То преминава от спонтанна, принудителна и често сива дейност през 90-те години на XX век, към все по-структуриран, дигитализиран и глобално ориентиран сектор в нашето съвремие. Макар да има структурни проблеми, включително корупция, negliжиране и институционална слабост, иновативният дух и развитието на новите технологии водят до позитивни перспективи.

Дванадесети извод – постиженията на българските предприемачи във времевия период 1879 – 2024 г. са по-скоро резултат от техните собствени усилия, а не толкова следствие от последователна, целенасочена и систематична държавна подкрепа. Българската държава така и не разбира, че предприемачите са стопански авангард и конкретната прослойка от домашната популация (друга подобна не съществува в социалната стратификация), която може да създаде най-голямата добавена стойност и да изтласка българското стопанство на по-висока икономическа орбита. Нещо повече – домашните предприемачи се нуждаят от подкрепа, а не от покровителство, но и такава подкрепа рядко им бива подсигурирана. За да създават висока добавена стойност предприемачите се нуждаят от благоприятна, или най-малкото от неутрална стопанска среда, която може да бъде създадена, поддържана и контролирана единствено от българската държава. Анализът на времевите редове и провежданата стопанска политика посредством макропредприемаческия подход недвусмислено сочат обаче, че българският случай не е точно такъв.

Микропредприемачески подход – резултати от изследването

След като с помощта на микропредприемаческия подход изследвахме българската стопанска политика в предприемачески контекст за периода 1879 – 2024 г. и получихме съответни резултати можем да формулираме обобщени изводи, посочени по-долу:

Първи извод – основният механизъм за управление на предприемаческата организация в България в периода 1879 – 2024 г. претърпява съществена еволюция и демонстрира многообразие – често са представени йерархичният и функционалният, но се срещат и мрежовия, еkleктичният, хаотичният и този на самоуправлението. Няма ясно изразен основен механизъм.

Втори извод – през целия период 1879 – 2024 г. повечето предприемачи в България извършват дейности свързани със социалната отговорност. В общи линии домашните предприемачи демонстрират доволно високо ниво на индивидуална социална отговорност, която е твърде разнообразна по своя характер и форми.

Трети извод – в периода 1879 – 2024 г. системата за сигурност в предприемаческите организации се развива постъпателно – от слабо представена (от Освобождението до Балканските войни и Първата световна война), през доброволна и централизирана (периода на социализма), до напълно систематична и разгърната (в някои предприемачески организации в съвременното). Типът поведение относно сигурността варира – понякога е реактивно (действия след неблагоприятните събития), друг път – изпреварващо (действия преди неблагоприятните събития).

Четвърти извод – управлението на риска в предприемаческата организация в България за периода 1879 – 2024 г. демонстрира еволюционно развитие. Отначало (1879 – 1944) рискът се управлява предимно интуитивно, после (1946 – 1989) – централизирано и доста ефективно, а след 1990 г. до 2024 г. отначало управлението на риска изцяло отсъства, а впоследствие се професионализира. Интеграцията на управлението на риска в общата стратегия на предприемаческата организация като цяло отсъства за целия период, с малки изключения.

Пети извод – степента на конфликтологична напрегнатост и силата на конфликтно взаимодействие в предприемаческите организации за периода 1879 – 2024 г. е в силна зависимост от динамично променящите се политически и икономически явления и процеси, които протичат в страната. Най-общо казано сумарната сила на

конфликтното взаимодействие за целия период е средна, а понякога – висока. Предприемачите не притежават особено добри умения за справяне с конфликтите, които се разразяват, както в техните организации, а така също и в предприемаческата среда.

Шести извод – преобладаващата културна нагласа на българското население към предприемачеството като цяло в периода 1879 – 2024 г. преминава през значителна еволюция и се променя значително, обусловена от разнообразни фактори. В периода 1879 – 1944 г. преобладаващата културна нагласа е положителна, след това в периода 1946 – 1989 г. – отрицателна, но формално наложена от политическата власт, а в периода 1990 – 2024 г. нагласата е разнородна – положителна, отрицателна и неутрална, като няма видимо преобладаване на един вид нагласа.

Седми извод – публичната власт в България показва твърде неустойчив, но все пак еволюиращ подход към подпомагане на предприемаческото образование в страната за периода 1879 – 2024 г. и контрола на неговото качество. В периода 1879 – 1944 г. се поставят фундаментите на предприемаческото образование, но последното е много слабо развито и с ниско качество. В периода 1946 – 1989 г. предприемаческо образование няма поради идеологически причини – нито в училищата, нито в университетите. В периода 1990 – 2024 г. предприемаческото образование започва да се насърчава от държавата, макар и колебливо и непоследователно. Качеството на това образование силно варира – от отлично качество, до ниско равнище. Търсенето на предприемаческо образование в същия период рязко нараства. Ефектите от предприемаческото образование не са особено големи за целия изследван период от 145 години.

Осми извод – резултатите показват, че водещите личностни и поведенчески характеристики на типичния предприемач в България за периода 1879 – 2024 г. не се променят радикално, независимо от промените в обществения строй, политическите флуктуации, стопанската среда и културните особености. Типичният български предприемач има следните черти, които формират своеобразен домашен архетип: умерена склонност към риск, хладна пресметливост, вяра в собствените възможности, висока приспособимост, сравнително нисък праг на желаниа (предприемачът се задоволява само с това, което може да храни него и неговото семейство и не се стреми към нещо повече), силна подозрителност към публичните власти, ниска и средна склонност към иновации.

Девети извод – преобладаващият тип предприемаческо лидерство се променя в значителна степен за периода 1879 – 2024 г. Основната непроменяема черта на този тип лидерство е личният авторитет на предприемача. В началото на периода то е по-скоро неформално, после по времето на социализма става бюрократично, а в началото на XXI век и след това се превръща в рационално и трансформационно.

Десети извод – резултатите показват, че няма ясно изразен преобладаващ вид предприемачески решения в България за периода 1879 – 2024 г. Предприемачите вземат както стратегически, а така също и оперативен вид решения. Предприемачите разбират ключовото значение на решенията и се отнасят към тях с подобаващо внимание.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В *увода* на дисертационния труд представихме неговите основни реквизити, които очертават рамката на изследването и изграждат ядрото на фундаменталните ни твърдения.

В *Глава първа* се спряхме върху проблема за българската стопанска политика в седем времеви периода (1879 – 2024), които бяха проучени по аналогичен начин, както следва: времеви период 1879 – 1899 г.; времеви период 1900 – 1919 г.; времеви период 1920 – 1939 г.; времеви период 1940 – 1959 г.; времеви период 1960 – 1979 г.; времеви период 1980 – 1999 г.; времеви период 2000 – 2024 г. Въз основа на обстоен анализ изследвахме политическото и стопанското развитие на всеки един период, като установихме следното. За периода 1879 – 1899 г. най-съществената характеристика на стопанското развитие е аграрният преврат, при който по-голямата част от българското селячество става собственик на малки и разпокъсани поземлени имоти. Индустрията прави първите си стъпки. Констатирахме, че в началото на периода 1900 – 1919 г. българските земеделци започват да излизат от голямата си бедност, предприемачите започват да се забелязват на представителната стопанска сцена, а стопанството на страната бележи значителен напредък. В резултат на трите загубени войни (двете балкански и Първата световна война) икономиката на страната е напълно разорена. Установихме, че в периода 1920 – 1939 г. стопанството на България започва много трудно да се възстановява, като преживява процес на мъчителна модернизация, като са постигнати частични успехи. Стана ясно, че периодът 1940 – 1959 г. в стопанско отношение е напълно турбулентен. В началото (1940 – 1944) икономиката на страната е поставена на военновременни релси, като нейните ресурси са присвоявани чрез нееквивалентен обмен без никакви скрупули от нацистка Германия. Следва преходен етап (1944 – 1947), при който се налага по насилствен начин напълно нова форма на политическо управление. Етапът 1948 – 1959 г. бележи съветизацията на домашното стопанство – централизирана планова икономика, ускорена индустриализация, колективизация на селското стопанство и забрана на частната собственост. Предприемачеството е унищожено и се преследва всячески, включително по наказателен път. За периода 1960 – 1979 г. стигнахме до основния извод, че централизираното планово стопанство се стабилизира, но остава слабо ефективно, като предприемачество не съществува. Направихме констатацията, че периодът 1980 – 1999 г. е много разнороден. В етапа 1980 – 1989 г. българското стопанство изпада в тежка криза, като има опити за реформи, но те не дават никакъв ефект. Етапът 1991 – 1999 г. в стопанско отношение се характеризира с хаос, който е овладян с въвеждането на Валутен борд през 1997 г. Страната тръгва по пътя на пазарната икономика от либерален тип. Налице е изключително бурно развитие на предприемачеството, особено на дребното. Проучването ни показва, че през периода 2000 – 2024 г. икономиката на страната продължава да се развива, но неравномерно и обременена със системни недостатъци. Предприемачеството укрепва, но е изправено пред много тежки проблеми, които са трудни за разрешаване.

В *Глава втора* представихме и интерпретирахме основните подходи за изследване на българската стопанска политика. Установихме, че българската стопанска политика най-често се описва, анализира и обяснява с помощта на три подхода – исторически, политологичен и икономически. Нашето изследване показва, че най-използваният подход за проучването на домашната стопанска политика е

историческият, но той не изпълнява напълно изискванията за надеждност, тъй като тълкува обективните факти на историята по субективен и интерпретативен начин. Констатирахме, че политологичният подход е добър инструмент за изследване на българската стопанска политика, като основният му недостатък е неговата релативност. Натъкнахме се на обстоятелството, че четирите български конституции (1879, 1947, 1971, 1991) от Освобождението до нашата съвременност оказват съществено влияние върху нейната стопанска политика, тъй като задават пределно общата върховна законова норма за управлението на българския икономически модел. Доказахме, че партийната политическа система е най-силният фактор за въздействие и контрол върху домашната стопанска политика, като основният механизъм за реализацията на всичко това са политическите решения. Аргументирахме твърдението си, че икономическият подход често се използва за изследването на българската стопанска политика, като това винаги се извършва с помощта на конкретни икономически теории.

В *Глава трета* описахме и анализирахме предприемаческия подход за изследване на българската стопанска политика. Защитихме тезата си, че когато се проучва как се формира и прилага икономическата политика в България за 145-годишен изследван период, е полезно и необходимо да се използва перспективата на предприемачеството – т.е. да се гледа на политиката като на резултат от действия, избори и стратегии на различни икономически агенти (държава, бизнеси, индивиди), които проявяват предприемаческо поведение. Констатирахме, че няма универсален предприемачески подход, който да важи за всеки един случай. Подходът трябва да се избира в зависимост от това каква е целта на конкретното изследване и в какъв контекст то се прави. Конструирахме три основни предприемачески подходи, които сметохме за релевантни за изследване на българската стопанска политика през призмата на предприемачеството и които са съотносими за доказване на основната ни изследователска хипотеза: метапредприемачески, макропредприемачески и микропредприемачески. Изградихме метапредприемаческият подход върху философската методология, тъй като само тя осигурява необходимата теоретична широта и задълбоченост. Представихме гледището си, че най-значими за анализа на домашната стопанска политика са пет основни направления от западната философска традиция: позитивизъм, рационализъм, прагматизъм, постмодернизъм и феноменология. Подкрепихме с доказателства мнението, че макропредприемаческият подход е твърде подходящ за изследване на българската стопанска политика за периода 1879 – 2024 г., тъй като разкрива взаимодействието между предприемаческите практики и държавната интервенция. Установихме, че микропредприемаческият подход е ефективен инструмент за проучване на българската стопанска политика, като той поставя акцент върху индивидуалния предприемач и предприемаческата организация.

В *Глава четвърта* изследвахме българската стопанска политика посредством предприемаческия подход по авторска методика. Установихме, че никой досега не е проучвал в академичен ракурс домашната стопанска политика посредством предприемаческия подход и чрез нашата методика, ето защо изследването е първопроходческо. Авторската ни методика се изгражда въз основа на синтеза и диференциацията на метапредприемаческия, макропредприемаческия и микропредприемаческия подходи. Убедихме се, че съвкупността на трите използвани подходи ни дава систематична и детайлизирана картина на изследвания от нас феномен. Приложихме трите подходи в нашето изследване, като за всеки един подход

идентифицирахме неговите елементи (дескриптори), а така също определихме съответните индикатори, посредством които елементите се описват и измерват. Като следствие, с помощта на трите подходи, успяхме да опишем, анализираме и разтълкуване българската стопанска политика в предприемачески контекст. Чрез използването на метапредприемаческия подход доказахме, че за периода 1879 – 2024 г. в домашната стопанска политика има доминация на позитивизма. Посредством макропредприемаческия подход установихме, че българската стопанска политика е преобладаващо опортюнистична, а българското предприемачество се развива еволюционно. Стигнахме до заключението, получено по емпиричен път, че резултатите и постиженията на домашните предприемачи в 145-годишния изследван период, са следствие преди всичко на техните собствени усилия, а не толкова на подкрепата на българската държава. С инструмента на микропредприемаческия подход констатирахме по какъв начин българските предприемачи развиват дейност в конкретните предприемачески организации за периода 1879 – 2024 г. Констатирахме, че преобладаващата културна нагласа на съвкупната българска популация към предприемачеството за периода 1879 – 2024 г. се променя, като тя бива положителна, отрицателна и неутрална, а така също доказахме, че типичният български предприемач притежава някои черти на характера, които не се променят за целия проучван период.

Основни изводи от дисертационния труд

Вследствие извършеното от нас дисертационно изследване можем да формулираме следните *основни изводи*:

1. Изследвахме българската стопанска политика като същност, елементи и характеристики в нейните релации с българското предприемачество за периода 1879 – 2024 г. Доказахме, че съществува силна и неразривна връзка между българската стопанска политика и домашното предприемачество и те взаимно си влияят по най-различен начин.

2. Проучихме основните три подходи за изследване на българската стопанска политика – исторически, политологичен и икономически. Установихме предимствата и недостатъците на всеки един подход. Доказахме, че българската стопанска политика може да бъде изследвана с помощта на тези три подходи, но при определени методологични ограничения.

3. Предложихме, лансирахме и използвахме предприемачески подход за изследване на българската стопанска политика, като го конструирахме специално за целите на нашето изследване. Защитихме твърдението си, че за изследването на предприемачеството най-подходящият подход за неговото проучване е именно предприемаческият.

4. Описахме и анализирахме българската стопанска политика в предприемачески контекст и я изследвахме по оригинална авторска методика в която влизат три слоя на анализ – метапредприемачески, макропредприемачески и микропредприемачески.

5. В следствие на проведеното от нас изследване получихме научни резултати, които могат да бъдат използвани за широкообхватно, детайлизирано и систематично теоретично обяснение на българската стопанска политика от гледна точка на предприемачеството, като същите резултати могат да бъдат използвани за разнообразни цели. Резултатите, също така, са в състояние да подпомогнат в

практически план планирането, оптимизирането и реализацията на бъдещата българска стопанска политика в някои ключови аспекти.

Рекапитулация на основната цел на дисертацията и поставените изследователските задачи (заявка и изпълнение)

Методологично изискване на всяка една дисертация е в заключението авторът да посочи дали е изпълнил заявените в началото (най-често в увода) основна цел на дисертацията и поставени изследователски задачи. Ние няма да направим изключение от това изискване и го изпълняваме.

Основна цел на дисертацията

Заявка (посочена в увода): *Основната цел на дисертацията* е да се докаже, че българската стопанска политика за периода 1879 – 2024 г. пряко и косвено влияе върху българското предприемачество, а така също, че реализацията на същото това предприемачество въз основа на принципа на обратната връзка оказва въздействие и променя домашната стопанска политика.

Изпълнение: Да.

Поставени изследователски задачи (заявка и изпълнение)

Задачи с научен характер:

1. Описание на съществуващи подходи, теории, концепции и модели за изследването на българската стопанска политика в контекста на предприемачеството и техен анализ и интерпретация (заявка).

Изпълнение: Да.

2. Лансиране и описание на авторски предприемачески методологичен подход за изследване на българската стопанска политика (заявка).

Изпълнение: Да.

3. Търсене и намиране на приложения на авторски предприемачески методологичен подход за изследване на българската стопанска политика в контекста на предприемачеството (заявка).

Изпълнение: Да.

Задачи с научно-приложен характер:

1. Проучване на българската стопанска политика в контура на времето (минало и настояще) и намиране на връзките и отношенията с домашното предприемачество (заявка).

Изпълнение: Да.

2. Анализ на еволюцията и същината на подходите за изучаване на българската стопанска политика в контекста на предприемачеството и интерпретация на тяхното използване (заявка).

Изпълнение: Да.

3. Търсене и намиране на приложения на авторски предприемачески методологичен подход за изследване на българската стопанска политика в контекста на предприемачеството (заявка).

Изпълнение: Да.

Задачи с приложен характер:

1. Оценка на възможността за използване на подходи, теории, концепции и модели свързани с българската стопанска политика и домашното предприемачество за целите на практическото управление на българското стопанство и повишаване конкурентоспособността на българското предприемачеството (заявка).

Изпълнение: Да.

2. Открояване на главните проблемни полета в теорията изучаваща българската стопанска политика и предприемачеството и предлагане на виждане как те могат да бъдат преодоленни при прилагането им в реалността на стопанската политика и контекста на предприемачеството (заявка).

Изпълнение: Да.

3. Извеждане на авторски предприемачески методологичен подход за изследване на българската стопанска политика в контекста на предприемачеството с неговото описание за използване в практиката и сферата на предприемачеството (заявка).

Изпълнение: Да.

Доказване на основната изследователска хипотеза (заявка и изпълнение)

В дисертацията твърдахме и се опитвахме да докажем, че българската стопанска политика влияе по съвсем различен начин в различните времеви отрязъци (период 1879 – 2024 г.) върху развитието на българското предприемачество, има еволюционен характер на развитие, както и че развитието на домашното предприемачество е по-скоро резултат от индивидуалните усилия и принос на предприемачите, а не толкова от целенасочения интервенционизъм на същата тази стопанска политика на държавата.

За да докажем основната изследователска хипотеза лансирахме и използвахме авторска методика изградена въз основа на предприемаческия подход за проучване на българската стопанска политика в предприемачески контекст за периода 1879 – 2024 г., като получихме съответни емпирични резултати. Авторът на дисертационния труд може да заключи, че издигнатата в началото основна цел на изследването, както и трите вида поставени изследователски задачи са изпълнени – това е видно от описанието, анализа и интерпретацията на изследваните процеси, явления и феномени, както и от получените емпирични резултати с помощта на авторската методика. ***Всичко това дава основание да се приеме с категоричност, че издигнатата от нас основна изследователска хипотеза е доказана.***

Използване на получените в дисертационния труд резултати и препоръки за тяхното внедряване в практиката

Убедени сме, че получените в дисертационния труд научни, научно-приложни и приложни резултати са налични (съществуват) и могат да се използват в обширни сектори на обществената практика. Това се дължи преди всичко на обективни обстоятелства и огромното значение на българската стопанска политика и домашното предприемачество за развитието и просперитета на българското общество. Получените резултати, освен това, могат да бъдат полезни както за многобройните кохорти от изследователи ситуирани в различни теоретични полета обхващащи българската стопанска политика и предприемачеството, а така също и за експерти и специалисти от

практиката, които постоянно вземат решения в рамките на посочените две проблемни области.

Позволяваме си да отправим и една основна препоръка при евентуалното внедряване в практиката на получените резултати в дисертационното изследване. Получените резултати, макар и да имат всеобщ (универсален) характер, се нуждаят от модифициране и трансформиране при тяхното приложение в реална ситуация в зависимост от множество фактори.

Възможности за бъдеща изследователска работа по предмета на изследването

Възможностите за бъдеща изследователска работа в обсега на българската стопанска политика в контекста на предприемачеството, по наше мнение, са значителни и биха могли да се изразят в следните три направления.

Първо направление – съществува възможност от хомогенизиране и уеднаквяване на теориите, концепциите и моделите в рамките на българската стопанска политика в контекста на предприемачеството, при запазване на научния плурализъм.

Второ направление – усъвършенстване и разширяване на познанието за българската стопанска политика в контекста на предприемачеството и по-нататъшно развитие на свързаната с тях теория, методологичен фундамент и методичен инструментариум.

Трето направление – налице е съществен потенциал за създаване на конкретни методики от научен, научно-приложен и приложен тип за подобряване на българската стопанска политика в контекста на предприемачеството

Можем да направим прогнозата, че за в бъдеще към научния проблем за българската стопанска политика в контекста на предприемачеството ще продължи да съществува значим изследователски интерес, като проучванията ще започнат да се разширяват, задълбочават и детайлизират. Вероятно фокусът на изследванията ще започне да се премества към системите с изкуствен интелект (софтуерните агенти) и към взаимодействията в диадата човек – изкуствен интелект, като това време се приближава с много бърз ритъм и вече в някои отношения дори се ситуираща в реалността.

Начини за проверка и опровергаване на направените описания, анализи и изводи в дисертацията

В дисертационния труд са използвани и имплицитно заложените разнообразни научни аргументи, методологични инструменти и аналитични подходи, които създават възможност за многопосочна проверка на направените описания, анализи и изводи. Изследването позволява както съдържателна, емпирична и логическа верификация на резултатите, а така също и тяхното критично оспорване чрез прилагане на алтернативни методи, допълнителни източници или различни теоретични рамки. Именно тази отвореност към проверка и потенциално опровержение съответства на основните принципи на научното познание и ясно отличава труда от спекулативни или апологетични интерпретации. В този смисъл възможността за проверяемост и фалсифицируемост на тезите представлява убедително доказателство за научния характер на дисертационния труд.

IV. САМООЦЕНКА НА ОСНОВНИТЕ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В дисертационния труд извеждаме два основни вида приноси: приноси с научен характер и приноси с научно-приложен характер. Преобладават приносите с научен характер, което може да се очаква от дисертационен труд за придобиване на научната степен „доктор на науките“.

Приноси с научен характер

Първи принос. Установено е, че историческият подход е най-използваният подход за изследване на българската стопанска политика, но въпреки това този подход не е напълно надежден, тъй като историците, описват и тълкуват обективните исторически факти най-често субективно.

Втори принос. Доказано е, че политологичният подход трябва да бъде използван при проучването на българската стопанска политика, тъй като с негова помощ могат да се изследват и интерпретират явните и скритите мотиви на политическото поведение на различните политически актьори.

Трети принос. Анализирани са значението на четирите български конституции от Освобождението на България до нашето съвремие (1879 г., 1947 г., 1971 г., 1991 г.) и е представено влиянието, което те са оказали върху българската стопанска политика за периода 1879 – 2024 г.

Четвърти принос. Констатира се, че българската стопанска политика се осъществява в практиката чрез механизмите на политическите решения и от това обективно обстоятелство се извежда ключовото им значение за същата тази политика.

Пети принос. Аргументирано и доказано е твърдението, че изследването на българската стопанска политика посредством икономическия подход винаги се извършва с помощта на конкретна икономическа теория. Тъй като няма универсална (общоприета) икономическа теория, то изследването и интерпретацията на българската стопанска политика посредством икономическия подход може да става единствено в теоретичните рамки на конкретна икономическа теория, без претенции за универсалност.

Шести принос. Предложен, описан и използван е нов методологичен инструмент за изследване на българската стопанска политика – предприемаческият подход с неговите три разновидности: метапредприемачески подход, макропредприемачески подход и микропредприемачески подход. Тези три подхода са разгледани съпоставимо, аналитично и интерпретационно.

Седми принос. С помощта на метапредприемаческия подход и неговите основни елементи (позитивизъм, рационализъм, прагматизъм, постмодернизъм и феноменология) българската стопанска политика бива описана и разтълкувана в предприемачески ракурс.

Осми принос. Описан и използван е макропредприемаческият подход за изследване на българската стопанска политика. Доказано е, че той е особено подходящ за тази цел тъй като разкрива взаимодействието между домашните предприемачески практики и държавната намеса. Изведени и използвани са десет елементи

(дескриптори) на макропредприемаческия подход с които е изследвана българската стопанска политика и са направени съответните изводи.

Девети принос. Конструиран и използван за изследване на българската стопанска политика е микропредприемачески подход, който е с фокус върху индивидуалния предприемач и предприемаческата организация и състоящ се от десет елемента (дескриптори).

Приноси с научно-приложен характер

Първи принос. Предложена е авторска формула за управляемост на българското предприемачество в макроаспект, която е функция на седем основни фактори.

Втори принос. Лансираният предприемачески подход за изследване на българската стопанска политика е описан, операционализиран и апробиран с цел използване в обществената практика.

Трети принос. Голяма част от описанията, анализите и интерпретациите свързани с българската стопанска политика в контекста на предприемачеството могат да бъдат преподавани като лекционни курсове и учебни дисциплини във висши учебни заведения, като и за обучението на специалисти от практиката.

Четвърти принос. В значителна степен е разрешен въпросът за съгласуваността между стопанската политика и предприемаческата дейност, което ще рече, че са съгласувани (хомогенизирани) също така и политиката и нейното практическо приложение в сферата на предприемачеството.

V. АВТОРСКА БИБЛИОГРАФИЯ

Авторската библиография съдържа списък на публикации (монографии, учебници, учебни помагала и статии), свързани с дисертационния труд.

I. Монографии

1. Цанов, Иван. (2024). *Изкуствен интелект и предприемачество*. Научна монография. Е-книга (CD). София: БАК.
2. Цанов, Иван. (2024). *Сигурност на корпоративното предприемачество*. Научна монография. Е-книга (CD). София: БАК.
3. Цанов, Иван. (2024). *Икономическата сигурност на българското стопанство за периода 1878 – 1939 година*. Научна монография. Е-книга (CD). София: БАК.
4. Цанов, Иван. (2022). *Българската стопанска политика в управленски контекст 1920 – 2020*. Научна монография. Е-книга (CD). София: БАК.
5. Соколов, Иван, Иван Цанов. (2020). *Финансови решения*. Научна монография. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“.
6. Цанов, Иван. (2020). *Философия на стопанското управление*. Научна монография. София: Авангард Прима.
7. Цанов, Иван. (2019). *Българското в българското стопанско управление*. Научна монография. София: Авангард Прима.
8. Цанов, Иван. (2019). *Управлението в контекста на традицията и модерността*. Научна монография. София: Авангард Прима.
9. Цанов, Иван. (2018). *Управленско решение: Теория и практика*. Научна монография. София: БАК.
10. Цанов, Иван. (2017). *Хаосът и редът в контекста на управлението*. Научна монография. София: БАК.
11. Цанов, Иван. (2014). *Икономическият конфликт през погледа на основните икономически теории*. Научна монография. София: БАК.

II. Учебници и учебни помагала

1. Цанов, Иван. (2023). *Управление на риска в корпоративната сигурност*. Учебно помагало. Е-книга (CD). София: БАК.
2. Цанов, Иван. (2019). *Корпоративна социална отговорност: Теория и практика*. Учебник. София: Авангард Прима.
3. Цанов, Иван. (2015). *Международни бизнес преговори*. Учебно помагало. София: БАК.

III. Статии

1. Tsanov, Ivan. (2025). *Bulgarian entrepreneurship in the context of European integration*. – In: ERI at BAS. Economic development and policies: realities and prospects. European integration, convergence and cohesion. Sofia: ERI at BAS, pp. 373-378.
2. Цанов, Иван. (2023). *Макроуправленски подход за изследване на българската стопанска политика*. – В: Научни трудове на Факултета по икономически и социални науки. Том №12, стр. 58-82. Авторски колектив. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“.

3. Šarović, Dragoljub, Ivan Tsanov. (2021). *Zašto i kako se baviti kompleksnošću*. – In: *Kvalitet&Izvrstnost*, 9-10, pp. 37-41.
4. Цанов, Иван. (2020). *Основни философски методологии и техните релации със стопанското управление*. – В: Българско електронно научно списание „Стопанско управление“ (online), бр. 1, стр. 5-33. Available from: <https://spisanie-su.eu/>
5. Цанов, Иван. (2016). *Верификацията в икономическата теория*. – В: Сп. „Панорама на труда“, бр. 5-6, стр. 74-89.
6. Цанов, Иван. (2015). *Икономическа конфликтология и икономически конфликт*. – В: Научни трудове. Годишник на Европейско висше училище по икономика и мениджмънт, книга 15/2015, стр. 11-29. Пловдив: ЕВУИМ.
7. Цанов, Иван. (1991). *Социално-психологически проблеми на изграждането на фирмена култура у нас*. – В: Университет за национално и световно стопанство, Научноизследователски сектор, Проблемна научноизследователска лаборатория „Развитие на производствени и селищни системи“, Серия В – научни трудове, В – 6 – 1989, проф. д.ик.н. Д. Й. Димитров (отг. редактор), стр. 149-156. София: Печатна база на УНСС.

IVAN TSANOV TSANOV

**BULGARIAN ECONOMIC POLICY
IN THE CONTEXT OF ENTREPRENEURSHIP
(1879 – 2024)**

ABSTRACT OF A DISSERTATION

FOR AWARDING THE SCIENTIFIC DEGREE
OF “DOCTOR OF SCIENCES”

Professional field: 3.8. Economics
Doctoral program: Economics and Management (Entrepreneurship)

Sofia
2026

The dissertation on the topic “Bulgarian Economic Policy in the Context of Entrepreneurship (1879 – 2024)” by Ivan Tsanov Tsanov is structured in a dedication, acknowledgements, list of abbreviations, list of tables and figures, introduction, four chapters, conclusion and bibliography. 320 bibliographical sources are cited, of which 188 in Cyrillic and 132 in Latin. The work includes 28 tables and 8 figures. The dissertation has a total volume of 410 pages, of which 380 pages are main text.

The dissertation has undergone preliminary discussion and is presented for defense before a scientific jury at the Department of Entrepreneurship at the University of National and World Economy (Protocol ...), regarding a decision of the Business Faculty at the University of National and World Economy (Protocol ...).

The public defense of the dissertation will take place on ... from ... at the University of National and World Economy, Sofia, Studentski district, 19, 8th December Street.

CONTENT OF THE ABSTRACT OF A DISSERTATION

	Page
I. CONTENT OF THE DISSERTATION.....	3
II. GENERAL CHARACTERISTICS OF THE DISSERTATION.....	5
III. SHORT SUMMARY OF THE DISSERTATION.....	12
IV. SELF-ASSESSMENT OF THE MAIN CONTRIBUTIONS IN THE DISSERTATION...33	
V. AUTHOR'S BIBLIOGRAPHY.....	35

I. CONTENT OF THE DISSERTATION

DEDICATION

ACKNOWLEDGEMENTS

LIST OF ABBREVIATIONS

LIST OF TABLES AND FIGURES

INTRODUCTION

CHAPTER ONE. BULGARIAN ECONOMIC POLICY IN SEVEN TIME PERIODS (1879 – 2024)

Introduction

- 1.1. Time period 1879 – 1899
- 1.2. Time period 1900 – 1919
- 1.3. Time period 1920 – 1939
- 1.4. Time period 1940 – 1959
- 1.5. Time period 1960 – 1979
- 1.6. Time period 1980 – 1999
- 1.7. Time period 2000 – 2024

Conclusions to Chapter One

CHAPTER TWO. MAIN APPROACHES TO RESEARCHING BULGARIAN ECONOMIC POLICY

Introduction

- 2.1. Historical approach and Bulgarian economic policy
 - 2.1.1. Historical issues of a methodological nature
 - 2.1.2. Bulgarian economic policy through the eyes of historians
 - 2.1.3. Generalizations and conclusions regarding the use of the historical approach for the study of Bulgarian economic policy
- 2.2. Political science approach and Bulgarian economic policy
 - 2.2.1. Political science issues of a methodological nature
 - 2.2.2. The main issue of politics
 - 2.2.3. The Constitutions of Bulgaria as the main legal framework of Bulgarian economic policy and economic development
 - 2.2.4. Periodization of the party-political system and Bulgarian economic policy
 - 2.2.5. Political decisions and Bulgarian economic policy
- 2.3. Economic Approach and Bulgarian Economic Policy
 - 2.3.1. Economic Issues of Methodological Nature
 - 2.3.2. Verification of Economic Theories and Bulgarian Economic Policy

Conclusions to Chapter Two

CHAPTER THREE. ENTREPRENEURIAL APPROACH TO THE STUDY OF BULGARIAN ECONOMIC POLICY

Introduction

- 3.1. Meta-entrepreneurial approach to the study of Bulgarian economic policy
 - 3.1.1. Positivism, Bulgarian economic policy and entrepreneurship
 - 3.1.2. Rationalism, Bulgarian economic policy and entrepreneurship
 - 3.1.3. Pragmatism, Bulgarian economic policy and entrepreneurship
 - 3.1.4. Postmodernism, Bulgarian economic policy and entrepreneurship
 - 3.1.5. Phenomenology, Bulgarian economic policy and entrepreneurship
- 3.2. Macro-entrepreneurial approach to the study of Bulgarian economic policy
 - 3.2.1. Essence and characteristics of the macro-entrepreneurial approach to the study of Bulgarian economic policy
 - 3.2.2. Elements of the Macro-Entrepreneurial Approach to the Study of Bulgarian Economic Policy
- 3.3. Micro-Entrepreneurial Approach to the Study of Bulgarian Economic Policy
 - 3.3.1. Essence and Characteristics of the Micro-Entrepreneurial Approach to the Study of Bulgarian Economic Policy
 - 3.3.2. Elements of the Micro-Entrepreneurial Approach to the Study of Bulgarian Economic Policy

Conclusions to Chapter Three

CHAPTER FOUR. RESEARCH OF BULGARIAN ECONOMIC POLICY THROUGH THE ENTREPRENEURIAL APPROACH

Introduction

- 4.1. Research methodology
- 4.2. Meta-entrepreneurial approach – research results
- 4.3. Macro-entrepreneurial approach – research results
- 4.4. Micro-entrepreneurial approach – research results

Conclusions to Chapter Four

CONCLUSION

BIBLIOGRAPHY

II. GENERAL CHARACTERISTICS OF THE DISSERTATION

Design and features of the dissertation

There is no doubt that writing and defending a dissertation for the award of the scientific degree of “Doctor of Sciences” with the title “Bulgarian Economic Policy in the Context of Entrepreneurship (1879 - 2024)” is a great scientific challenge and the author is fully aware of it. This, in our opinion, is predetermined by three main circumstances.

First of all, Bulgarian economic policy has been extremely rarely, to say the least, studied in a purely entrepreneurial context and in a systematic manner, which is somewhat paradoxical, but it is a striking fact. The study of this complex issue is most often done through historical, political, economic, sociological and anthropological discourse, or in some variable configuration between the listed discourses. This means only one thing – in practice there are no (do not exist) original Bulgarian entrepreneurial models of a research type that can be used, upgraded, modified, improved, compiled, criticized or rejected. On a global scale, entrepreneurial models, of course, exist and are numerous, but the problem is that Bulgarian ones are extremely scarce and/or absent altogether. In order to study Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship (1879 – 2024) and in depth, it is necessary to use a Bulgarian research model that takes into account the specifics of domestic economic development, as well as the elements and characteristics of Bulgarian entrepreneurship, and not of foreign (non-Bulgarian). A universal research model in the considered problem of a theoretical type is undoubtedly possible to construct, but it will be subject to the principle of Vilfredo Pareto – i.e. 80 percent in it will be the universal (worldwide), and 20 percent will be the specific (Bulgarian). Without the specific (Bulgarian) a completely adequate research model cannot be built, however.

Secondly, from a purely scientific point of view, it is not clear how exactly one should approach the study of Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship. In this particular case, there is no scientific consensus on what the entrepreneurial approach applied to the analysis of this same economic policy actually represents. On the one hand, this is indeed disconcerting, but on the other hand, it allows each researcher to approach it as he or she deems appropriate in accordance with his or her personal academic preferences, relevant training and methodological, subject and empirical tools used.

Thirdly, the entrepreneurial approach to Bulgarian economic policy is relative, which means that there is no dominant and/or generally accepted one. There is nothing unusual in this, but it is completely expected, since entrepreneurial science is pluralistic in principle. Depending on his scientific biases, the scientist can approach in a variety of ways. However, different approaches lead to different results, and no one can escape or belittle this. In the event that a specific scientist, for example, is a supporter of the views of John Maynard Keynes (Keynesianism), when analyzing Bulgarian economic policy he will draw some conclusions, if he adheres to the postulates of Milton Friedman (monetarism), then his conclusions regarding the same phenomenon will be completely different, and provided that his point of view is in line with the understandings of Karl Marx (Marxism), then the generalizations will have a completely differentiated dimension. All of this must be taken into account and should not be masked, distorted, or silenced, as is often the case.

Our *fundamental goal* in writing the dissertation is the following – to demonstrate and prove the possibilities of the entrepreneurial approach and its high scientific suitability for describing, analyzing and explaining Bulgarian economic policy for the period 1879 – 2024. We also want to highlight, argue and prove our own point of view on the complicated issue under consideration, which could be subsequently problematized by other authors, if they wish,

which will focus the research interest precisely on the entrepreneurial sphere, and not on any other.

The problem for Bulgarian economic policy is undoubtedly extremely complex, but things become even more complicated because the problem in question has at least *three main dimensions*.

The *first dimension* is Bulgarian economic policy considered as a pure theory (theoretical dimension). There are few researchers who even deal with such a thing. For this reason, and many other similar, systematic works in which the entrepreneurial context of Bulgarian economic policy is studied, and as a pure theory, there are practically none, with only fragmentary fragments available. In this case, four extremely extensive theoretical fields are intertwined and interact – economics, politics, management and entrepreneurship. However, they are not the same thing – they differ significantly.

The *second dimension* is Bulgarian economic policy understood as practice (practical dimension). Here the problem is different – there is a large lack of relevant, comprehensive and reliable public information, both about the past and the present. This information is either deliberately hidden, or manipulated (deliberately or accidentally), or scattered into countless fragmented fragments, or simply does not exist. We are not talking about pure statistical information, but about information of a completely different type – how, when, where, for what reasons and with what motives (why), for example, important economic decisions were made by Bulgarian statesmen, politicians and entrepreneurs. In this case, however, we are talking about the most fundamental foundations of the country, its national security at the highest level and its most important type of policy (economic), the latter standing at the very center of Bulgarian statehood.

The *third dimension* is the phenomenon of Bulgarian economic policy, which is present in the work of various researchers, experts and specialists (research dimension). This work, as might be expected, is fragmented, scattered, contradictory, unfocused and scarce.

In our dissertation, we make an attempt to include all three main dimensions (theoretical, practical and researching) of Bulgarian economic policy in one form or another, but they are not completely equally represented.

When creating the dissertation, we faced the problem of its volume. On the one hand, the subject matter (a historical narrative in various aspects) really implies a voluminous content and the work could swell to 800 pages, or even more. We decided to take a somewhat middle ground by forming a text of 410 pages.

Ultimately, our idea is the following – everyone who has an attitude (any attitude, even minimal) towards Bulgarian economic policy (the number of these people, in our opinion, is large – perhaps tens of thousands) should be able to find in the work its most important characteristics from an entrepreneurial point of view and from an academic (neutral) perspective. We have put considerable effort into making this happen using an authorial (original) and not borrowed methodology, and for the entire period of the existence of the Third Bulgarian State (1879 – 2024). In this case, we deliberately do not go into excessive details, fragments and particulars, but deal with the general, synthetic and defining. We are interested in the general entrepreneurial and managerial contour of Bulgarian economic policy, with the other storylines, which are numerous, complicated, intertwined, mysterious and diverse, not entering our field of vision at all.

Basic scientific attributes of the dissertation

The reasons for choosing the topic of the dissertation are both of a personal nature and of public interest, based on scientific curiosity and the need for public practice. We also need work in our capacities as a researcher, teacher and consultant. A bad impression in Bulgarian universities (we have taught in seven in total) has been made by, for example, the fact that the students in their overwhelming majority cannot name even a single name from the history of domestic economic policy and Bulgarian entrepreneurship. We share the understanding that a people who do not know their own economic past and entrepreneurship cannot hope for economic prosperity and development, both in the present and in the future. The author of the dissertation became interested in the issues of Bulgarian economic policy and entrepreneurship immediately after he started working in the Scientific Research Sector (SRS) of the Karl Marx Institute of Economics in Sofia (today the University of National and World Economy) in 1988. Over the years, this initially not entirely conscious and vague interest has become lasting and systematic, and has subsequently formed the main focus of our research. It can be said that we have been purposefully dealing with the topic of economic policy and entrepreneurship for more than 35 years. However, the scientific problem of Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship (1879 – 2024) does not only have personal dimensions, but also has undoubted and very strong social implications. It was the synthesis between the personal and the social that pointed us to the goal – writing a dissertation for the acquisition of the scientific degree of “Doctor of Sciences”. We consider the dissertation “Bulgarian Economic Policy in the Context of Entrepreneurship (1879 – 2024)” as a natural conclusion to our decades of scientific research. We hope to continue further, if fate is kind to us, by developing and refining our theses and concepts.

The relevance and significance of the work are determined by the fact that the Bulgarian economic policy interpreted in the context of entrepreneurship is an intransitive and key factor for the development of the economy, governance and statehood in general, understood both in a narrow and a broad sense. Numerous other factors, which are of an objective and subjective nature, determine the relevance and significance of the study. It is important to emphasize that the relevance and significance of the study depend on some linguistic and territorial limitations.

The *novelty of the dissertation* is determined by two main circumstances. The first circumstance is related to the construction, use and testing of an entrepreneurial approach with a methodological nature for the study of Bulgarian economic policy for the period 1879 – 2024, which has not been done before. The second circumstance – the dissertation work presents theoretical and empirical summaries of a major scientific problem, which is undoubtedly Bulgarian economic policy considered in the context of entrepreneurship. The dissertation work uses the most modern scientific methodology (theory of complexity, synergetic, chaos theory) at the level of modern science.

In general, it can be said that the issues of Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship (1879 – 2024) are *poorly developed from a scientific point of view*. However, it is this state of affairs that is a prerequisite for the implementation of our dissertation research, where there are still many unexplored and unclear fields. The targeted issues also occupy a central place in the contemporary scientific discourse, especially within the framework of four fundamental sciences – management, economics, political science and psychology, as well as in their numerous and diverse intersections.

The scientific and practical need for the study is beyond doubt, and we can define it as high. It is determined primarily by the need for further development of the theory and practice of economic policy and entrepreneurship. Both science and practice need verified, accurate, comprehensive and, above all, practical knowledge of these complex and intricate phenomena.

It seems to us that it is very difficult to refute the thesis that adequate economic policy and the promotion of entrepreneurship are able to significantly increase the efficiency and prosperity of every national economy (including the Bulgarian one), of every business organization, as well as of every individual who carries out entrepreneurial activity with the aim of making a profit.

The main scientific problem of the dissertation can be defined as the presence of incompleteness and lack of verified knowledge regarding the Bulgarian economic policy interpreted through the prism of the entrepreneurial approach. Within the framework of the studied phenomenon (Bulgarian economic policy) there are numerous and sometimes highly contradictory opinions and views, built on the basis of diverse methodological approaches, theoretical and conceptual models, which also represents a central scientific problem.

The topic of the dissertation is Bulgarian Economic Policy in the Context of Entrepreneurship (1879 – 2024).

The object of the dissertation is Bulgarian economic policy.

The subject of the dissertation is the specific mechanisms by which Bulgarian economic policy (1879 – 2024) developed in a real environment and their influence on the sphere of entrepreneurship.

The main goal of the dissertation is to prove that Bulgarian economic policy for the period 1879 – 2024 directly and indirectly influences Bulgarian entrepreneurship, and also that the implementation of this same entrepreneurship based on the feedback principal impacts and changes domestic economic policy.

To achieve the main goal of the dissertation, **three types of research tasks are performed.**

Tasks of a scientific nature:

1. Description of existing approaches, theories, concepts and models for the study of Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship and their analysis and interpretation.

2. Launching and description of an original entrepreneurial methodological approach for the study of Bulgarian economic policy.

3. Description, analysis, interpretation and approbation of Bulgarian economic policy through the prism of an original entrepreneurial methodological approach and entrepreneurial toolkit.

Tasks of a scientific and applied nature:

1. Study of Bulgarian economic policy in the context of time (past and present) and finding the connections and relationships with domestic entrepreneurship.

2. Analysis of the evolution and essence of the approaches to studying Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship and interpretation of their use.

3. Search and finding applications of the author's entrepreneurial methodological approach to studying Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship.

Applied tasks:

1. Assessment of the possibility of using approaches, theories, concepts and models related to Bulgarian economic policy and domestic entrepreneurship for the purposes of practical management of the Bulgarian economy and increasing the competitiveness of Bulgarian entrepreneurship.

2. Identification of the main problem areas in the theory studying Bulgarian economic policy and entrepreneurship and offering a view on how they can be overcome when applying them in the reality of economic policy and the context of entrepreneurship.

3. Derivation of an author's entrepreneurial methodological approach for studying Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship with its description for use in practice and the sphere of entrepreneurship.

We connect ***the main research hypothesis*** with the main goal and objectives of the study. In this regard, in the dissertation we argue and try to prove that *the Bulgarian economic policy influences the development of Bulgarian entrepreneurship in a completely different way in different time periods (period 1879 – 2024), has an evolutionary nature of development, and that the development of domestic entrepreneurship is more a result of the individual efforts and contribution of entrepreneurs, and not so much of the purposeful interventionism of this same economic policy of the state.* In order to prove the main research hypothesis, we launch and test an original entrepreneurial methodological approach and an original research methodology.

The limitations of the dissertation are determined by linguistic, chronological and territorial boundaries. Sources and scientific publications in Bulgarian, English, German, French, Russian and Serbian have been used. In chronological terms, a historical period of 145 years is covered, which starts at the end of the 19th century, runs through the entire 20th century and reaches almost the end of the first quarter of the 21st century. In the territorial dimension, we focus mainly on the territory of Bulgaria and the area of Western civilization, understood in the conceptual scheme of Samuel Huntington (Huntington, 1996). The limitations in question should be taken into account so that the descriptions and analyses presented, as well as the results obtained, can be interpreted and used adequately and correctly.

Generally speaking, the ***methodology of the dissertation*** is interdisciplinary and goes beyond the spheres of economic policy and entrepreneurship, although it is strongly focused precisely in these two spheres. This was done in this way, as the author firmly stands behind the opinion that the study of Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship cannot be adequately and precisely carried out only through mono-disciplinary research - from a scientific point of view, this is even impossible and becomes a scientific chimera.

The conceptual apparatus used in the dissertation is taken primarily from the scientific terminological thesaurus of entrepreneurship, political science, management, economics, psychology and sociology, but also from a number of other sciences and scientific disciplines – philosophy, history, statistics. The theoretical basis of the dissertation are the conceptual justifications and understandings of a fundamental and applied nature of leading Bulgarian and foreign researchers, a large part of whom have the status of classics, and others – of authoritative scientists. The study also sporadically encounters heterodox theses and interpretations.

The general methodology of the dissertation is built on the foundations of complexity science. In this regard, the synergistic approach is widely applied as a specific configurator of the interdisciplinary methodology. The synergistic approach is understood as a manifestation of postmodernist philosophy, to which the author somewhat gravitates as a general philosophical orientation.

The specialized methodology of the dissertation is the theory of entrepreneurship, which in our opinion is the most appropriate methodology for studying Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship.

The dissertation highlights six theoretical layers – a layer of economic policy (first main emphasis), a layer of entrepreneurship (second main emphasis), a layer of history, a layer of management, a layer of economics and a layer of social psychology, which are in complex relationships with each other. A diligent and systematic attempt has been made to ensure that the six theoretical layers in question do not stand alone, but rather build a synthetic whole and provide a common conceptual picture.

The originality of the dissertation is determined by two main factors. *First factor* – for the first time in Bulgarian, the Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship is described, researched, analyzed and interpreted in detail with scientific tools using an entrepreneurial approach with a postmodernist emphasis (science of complexity and synergetic) and using an author's (original) methodology. *Second factor* – an original (author's)

entrepreneurial approach to the study of Bulgarian economic policy for the period 1879 – 2024 is launched and subjected to an approbation test.

The information support of the dissertation is built on the basis of extensive, detailed, in-depth and systematic research of various information sources with open access, which include our and foreign scientific publications, as well as publicly disclosed documents on paper, as well as in electronic format. The quantitative data used in the dissertation are from primary sources, or are cited by other authors, with the origin of both types of data being clear, verified and specifically indicated. The author also uses data collected by him (qualitative and quantitative), which are of key importance for proving his own main research hypothesis and fulfilling the research tasks set. The dissertation does not contain classified information within the meaning of the Classified Information Protection Act (CIPA).

The approbation of the results of the dissertation – i.e. the verification of the authenticity of the launched author’s entrepreneurial methodological approach for studying the Bulgarian economic policy, as well as the obtained results, was carried out using various research methods and tools. The theses in the dissertation have also been presented and modified in several author’s monographs, and the results have been discussed at various scientific forums. The dissertation has been reported and discussed at meetings of the Institute of Entrepreneurship at the UNWE and at the Department of Entrepreneurship at the UNWE, as well as at an extended scientific council at the same Department.

The results achieved within the scope of the dissertation can be exploited in various fields of scientific and practical interest. Specifically, the implementation of the results of the study can be carried out as part of the studied and tested elements of the models of Bulgarian economic policy, to be used by analysts, administrators, managers and politicians in business practice in the context of entrepreneurship. Parts of the study can be applied in lecture courses on “Bulgarian Economic Policy” and “Entrepreneurship”, as well as many of their derivatives.

The structure and content of the dissertation are determined by the author’s general conceptual idea, as well as the goals and objectives for carrying out the work.

The dissertation **is structured** as follows: dedication, acknowledgements, list of abbreviations, list of tables and graphs, introduction, four chapters, conclusion and bibliography. 320 bibliographical sources are cited, of which 188 are in Cyrillic and 132 in Latin. The work includes 28 tables and 8 figures. The dissertation work on the topic “Bulgarian Economic Policy in the Context of Entrepreneurship (1879 – 2024)” has a total volume of 410 pages, of which 380 pages are main text.

In **terms of content**, in short, the most important elements of the dissertation work are composed in the following way.

The introduction covers the overall concept of the work and includes a description of its main requisites.

Chapter one deals with Bulgarian economic policy in seven time periods (1879 – 2024). The chapter covers seven paragraphs: 1.1. Time period 1879 – 1899; 1.2. Time period 1900 – 1919; 1.3. Time period 1920 – 1939; 1.4. Time period 1940 – 1959; 1.5. Time period 1960 – 1979; 1.6. Time period 1980 – 1999; 1.7. Time period 2000 – 2024.

Chapter two examines the main approaches to studying Bulgarian economic policy. This chapter includes three paragraphs: 2.1. Historical approach and Bulgarian economic policy; 2.2. Political science approach and Bulgarian economic policy; 2.3. Economic approach and Bulgarian economic policy

Chapter three presents an entrepreneurial approach to studying Bulgarian economic policy. The following three paragraphs are included here: 3.1. Meta-entrepreneurial approach to studying Bulgarian economic policy; 3.2. Macro-entrepreneurial approach to studying Bulgarian economic policy; 3.3. Micro-entrepreneurial approach to studying Bulgarian economic policy.

Chapter four covers the study of Bulgarian economic policy through the entrepreneurial approach with indication and interpretation of results and is structured in four paragraphs: 4.1. Research methodology; 4.2. Meta-entrepreneurial approach – results of the study; 4.3. Macro-entrepreneurial approach – research results; 4.4. Micro-entrepreneurial approach – research results.

The *conclusion* includes the main results and main conclusions of the dissertation, as well as a recapitulation of the main goal, the research tasks set and the proof of the main research hypothesis. The conclusion also presents the ways of using the results obtained in the dissertation and recommendations for their implementation in practice, the possibilities for future research work on the subject of the study, as well as the ways of verifying and refuting the descriptions, analyses and conclusions made in the dissertation.

III. SHORT SUMMARY OF THE DISSERTATION

CHAPTER ONE. BULGARIAN ECONOMIC POLICY IN SEVEN TIME PERIODS (1879 – 2024)

Chapter one, “Bulgarian Economic Policy in Seven Time Periods (1879 – 2024)”, examines Bulgarian economic policy in seven distinct time periods (periods) in an identical manner, as follows: 1. Time period 1879 – 1899; 2. Time period 1900 – 1919; 3. Time period 1920 – 1939; 4. Time period 1940 – 1959; 5. Time period 1960 – 1979; 6. Time period 1980 – 1999; 7. Time period 2000 – 2024.

These annual time periods were not chosen randomly, but are in line with the author’s research goals and objectives and play the role of a prelude to the next three chapters of the dissertation. We choose twenty-year time periods that are equal in duration (the first and seventh time periods are exceptions) and provide a good research opportunity for description, analysis and interpretation, as well as for a more accurate comparison. We are aware that the targeted 20-year time periods are not in harmony with the traditional time periods accepted in Bulgarian historiography (in the public scientific discourse in general), where primacy is given to the socio-political development of the country. The period 1947 – 1989, for example, is most often designated as the era of socialism and this period is studied as a rule for itself. The traditional historical division, however, implies some distance from political neutrality, since even the very mention of the concept of “socialism”, and precisely in this period, is a matter of scientific debate and cannot be considered generally accepted and unconditional – not everyone agrees with the concept of “socialism”, even with the specific years (1947 – 1989) of this same “socialism”. The scientific text must be entirely politically neutral and for this very reason we use 20-year periods, assuming that in this case we can very hardly be accused of any political stratification.

Each time period is studied from the perspective of its political and economic development. This is necessary in order to see the point of view of the author of the dissertation work and his interpretation of the past Bulgarian historical era, since we share the understanding that the historical fact is objective, but its interpretation is subjective (of the specific author). Without the description and analysis of the Bulgarian economic policy in seven time periods (1879 – 2024) the subsequent research development and focus on the entrepreneurial approach and Bulgarian entrepreneurship is not possible. For this reason, this first chapter is absolutely necessary for the implementation of the author’s plan. The intended first chapter does not claim to be original.

The following *conclusions* can be drawn from Chapter One “Bulgarian Economic Policy in Seven Time Periods (1879 – 2024)”:

1. In political terms, the period 1879 – 1899 is characterized by the restoration of Bulgarian statehood and the first, not always successful, attempts to strengthen the sovereignty of the Principality of Bulgaria. The most characteristic sign of economic development is in the agrarian sector – the majority of the Bulgarian peasantry became owners of small-scale and territorially fragmented land holdings. Industry is in its infancy. Entrepreneurs are a very small number of individuals who deal mainly with usury and small-scale commercial transactions.

2. The period 1900 – 1919 in political terms is marked by two main events. The first – the rejection of dependence on the Ottoman Empire and, as a consequence, the transformation of the country into the Kingdom of Bulgaria in 1908. The second – the unsuccessful attempt of the Bulgarian state to annex large territories inhabited by Bulgarians to the Kingdom through participation in three consecutive lost wars and as a result, the possibility of realizing the

Bulgarian national ideal was forever lost (at that time this was San Stefano Bulgaria). In economic terms, the period is characterized by two radically different decades. From 1900 to 1909, the country experienced significant development – the peasantry increased its material well-being, entrepreneurship began to stand out, and the country's economy began to dominate in some dimensions over the economies of neighboring Balkan countries (excluding Turkey). As a result of the three devastating and lost wars, the Bulgarian economy was completely ruined, agriculture crashed, and entrepreneurs (excluding some of the war profiteers) went bankrupt en masse.

3. In political terms, the period 1920 – 1939 was turbulent. At first, an attempt was made to put political power entirely at the service of the peasantry (the majority of the population), but after the assassination of Alexander Stamboliyski, all this did not materialize. Gradually, power was concentrated in the hands of the monarch Tsar Boris III, who by the end of the period completely dominated the political landscape. The country's economy slowly and painfully developed and modernized, but the majority of the population continued to live in a state close to poverty. Entrepreneurs did not receive tangible support from the state, and their successes were mostly the result of economic conditions and sometimes luck, with no shortage of individual notable achievements. The state, in general, cannot achieve significant economic successes.

4. The period 1940 – 1959 in the political dimension was marked by dramatic changes. There were three main sub-periods. During the first (1940 – 1944) the country joined the Tripartite Pact (Germany, Italy, Japan) and sided with Nazi Germany. During the second (1944 – 1947) a radically new form of political governance was imposed, associated with the establishment of power by the Bulgarian Fatherland Front. During the third (1948 – 1959) the state was transformed along the Soviet model and a totalitarian dictatorship was imposed. In economic terms, this period represented a transition from a market economy to a socialist model, with an increasing role of the state and restrictions on economic and entrepreneurial freedom. During World War II, the state's economy could be described as a war economy. This was followed by the nationalization of industry, banks and trade, as well as the abolition of private property (1947 – 1950). The last decade (1950 – 1959) was characterized by the introduction of a planned economy and the Sovietization of the economy – centralized planning, industrialization with an emphasis on heavy industry, collectivization of agriculture. Entrepreneurship was destroyed, as its natural substrate – private property – was removed.

5. The period 1960 – 1979 was politically characterized by the consolidation of the power of the Communist Party, the strengthening of the influence of the USSR on the People's Republic of Bulgaria, but also by liberalization in some areas (culture, science, etc.). In 1971, a new constitution was introduced for the country, which affirmed the so-called “developed socialism”. The communist regime stabilized and began to seem indestructible. In economic terms, the country industrialized rapidly, but the centralized planned economy remained poorly effective and bureaucratized. Extreme poverty was almost nonexistent in the country, but the majority of the population did not live in wealth. Attempts were made for economic reforms, but they were not particularly successful. Bulgaria became one of the main suppliers of agricultural products, some machinery and electronics to the CMEA countries. Economic integration with the USSR intensified, with the Soviet state predetermining the economic policy of the People's Republic of Bulgaria and directing its trade. Entrepreneurship, in its classical dimension, practically did not exist. However, within the framework of the planned economy, elements of socialist entrepreneurship (limited economic independence) are noticeable.

6. The period 1980 – 1999 in a political perspective for Bulgaria is marked by three main stages: 1. Decline of the communist regime and its collapse (1980 – 1989). There is a very serious political and economic crisis. The country's leader Todor Zhivkov was overthrown from power after an internal party coup (1989); 2. Democratic changes and transition to a multi-party

system (1989 – 1991). In 1991, a new constitution of Bulgaria was adopted, which established the country as a parliamentary republic with a multi-party system, a market economy and guaranteed civil rights; 3. Building the new democratic state (1991 – 1999). The stage is distinguished by political instability. In economic terms, the period is characterized by stagnation and elements of chaos. In the 1980s, economic development slowed, the country accumulated a large external debt and experienced international economic isolation. Bulgaria defaulted on its external debt in 1990 (the government declared a moratorium on servicing external debt), which blocked international financing. Poor management of public finances under the rule of Zhan Videnov (BSP) led to an economic collapse. Inflation reached 2,000 percent, and the lev depreciated dramatically. People's savings melted away, and some banks went bankrupt. In 1997, a Currency Board was introduced, which tied the Bulgarian lev to the German mark, which somewhat stabilized the economy. Bulgaria began to attract serious foreign investment. After 1990, there was an explosive growth in small entrepreneurship, which initially operated on a trial-and-error basis, and bankruptcies, after the initial euphoria, were widespread and widespread. Subsequently, associations of large entrepreneurs were formed. Entrepreneurship and entrepreneurial activity reappeared on the Bulgarian economic scene.

7. Politically, the period 2000 – 2024 marks a transition from relative stability to political instability with elements of chaos and structural collapse. Bulgaria is fulfilling its strategic foreign policy goals (NATO and EU membership), but domestic political problems – systemic corruption, weak institutions and permanent political crises – continue to create significant problems. In economic terms, the period is a period of economic upswing, crises and adjustment. Bulgaria is relatively successfully integrating into the EU, but problems such as the demographic crisis, widespread corruption and inflation remain ultimately unresolved. There are four stages. During the 2000 – 2007 stage, stable economic growth and stabilization are observed. The global financial crisis of 2008, which developed into an economic crisis, has had a very adverse effect on the Bulgarian economy (stage 2008 – 2013). The 2014 – 2019 stage is marked by the accelerated use of European (EU) funds and growth in wages and employment. The 2020 – 2024 stage is determined by the global pandemic related to COVID-19, which had a very strong negative impact on the Bulgarian economy, a sharp increase in inflation due to the Ukraine-Russia war, obstacles to accession to the eurozone, constant economic instability. Entrepreneurship and entrepreneurial activity are developing turbulently and unevenly and are facing very complex challenges. Bulgarian entrepreneurship in its entirety still cannot find the right direction towards prosperity and well-being.

8. For the period 1879 – 2024, the Bulgarian economy developed unevenly and often chaotically, with the macroeconomic cycle characterized by sharp amplitudes of declines and ups. Bulgarian economic policy always strives to catch up with developed economies, but never during the period reaches the level of even moderately developed European countries. Often, an economic policy for accelerated development is even implemented (without this sometimes being explicitly stated), but it is not implemented, with some exceptions during the socialist period. Bulgarian economic policy for very long periods of time has no articulated and systematically pursued strategic goals, and most often acts under the pressure of the economic situation and in unison with the domestic political balance of interests, as well as under the influence of foreign political influences. The exceptions are the economic management of Stefan Stambolov (protectionism and strengthening of the domestic economy), the time of Alexander Stamboliyski (economic policy in the strategic interest of the Bulgarian peasantry), the economic policy of Andrey Lyapchev (1928 – 1931) for financial stabilization and budget discipline, as well as the period 1947 – 1989 (planned economy and building socialism in the interest of the communist nomenclature). For the entire time period 1879 – 2024, Bulgarian entrepreneurship remained underdeveloped and received insignificant strategic support from the Bulgarian state through economic policy mechanisms. The achievements of domestic

entrepreneurs are primarily the result of individual initiative, a specific personal profile and a favorable combination of circumstances, but also of the cooperation of the state. Public attitudes towards entrepreneurs are neither positive nor negative, but mostly neutral.

CHAPTER TWO. BASIC APPROACHES TO RESEARCH OF BULGARIAN ECONOMIC POLICY

The main existing and used approaches to the study of Bulgarian economic policy are historical, political science and economic. There are, of course, other approaches, but they are secondary to our specific research interest – sociological, anthropological, psychological, and many others. The main approaches considered also cover the most stable and fundamental part of the complex and diverse phenomenon called Bulgarian economic policy.

The entrepreneurial approach, which is the main focus of our dissertation research, is a specific case, but in chapter two we will not deal with it, as we will do so in chapters three and four of the work. In fact, we describe, analyze and interpret the historical, political scientific and economic approaches, with the main aim of seeing the similarities and differences between these three approaches and the entrepreneurial one, and not to study them in detail. There is no doubt that the three approaches in question are a whole research universe in themselves. The historical, political scientific and economic approaches are a specific and peculiar research background on which we subsequently develop our theoretical concepts and understandings regarding the entrepreneurial approach and entrepreneurial issues – the node and core of our dissertation. Another very important thing – Bulgarian economic policy has already been studied to one degree or another through the historical, political science and economic approach, while with the help of the entrepreneurial approach and the use of entrepreneurial theoretical tools this has not yet been done, although some unsystematic attempts have been made. Science is mostly interested in novelties, and a dissertation must offer original theoretical and practical results, otherwise the intended dissertation cannot claim to fulfill the expectations and requirements to be exactly that.

In this case, the logical research question arises – is it not possible to unite the historical, political science and economic approaches and study Bulgarian economic policy through a common (joint) approach? It should be noted that theoretically this can indeed be realized as an interdisciplinary approach, but it will be burdened with huge shortcomings. The main obstacle is of a methodological nature – the three approaches represent and embody separate and differentiated sciences with clearly distinguished subjects, specific research methods and vigilantly guarded demarcation research lines. The mechanical unification of these three heterogeneous subjects (historical, political science, economic) could be realized, but it will not help us to reach a common consistent subject of our research and the disclosure of its true ontology. In fact, there will be a blurring and even loss of the objectivity (specificity) of our specific study. Given that we use a holistic, rather than a reductionist approach, the synthetic panorama of Bulgarian economic policy thus constructed will appear eclectic and to some extent even incomprehensible to our eyes. Due to this circumstance, the only way out is to use a reductionist approach and the description, analysis and interpretation of Bulgarian economic policy through the research optics of three separate prisms (in this case – approaches), which are subject-oriented: historical, political science and economic. This is exactly what we will do – we will consider the historical, political science and economic approaches one by one in the following presentation.

The following *conclusions* can be drawn from Chapter Two “Basic Approaches to Researching Bulgarian Economic Policy”:

1. Bulgarian economic policy is most often described, analyzed and interpreted through three approaches – historical, political science and economic. Our main research goal is not to comprehensively and systematically study the three approaches in question, but to depict them as a background against which we present our views on the entrepreneurial approach and entrepreneurship in the following chapters. In this way, the similarities and differences between the historical, political science and economic approaches, on the one hand, and the entrepreneurial approach, on the other hand, become clear.

2. The historical approach is the most widely used approach to study Bulgarian economic policy. Despite its undoubted scientific merits, this approach is ultimately not particularly reliable, since historical science, through historians, interprets objective historical facts almost always subjectively and interpretively. The historical approach is a powerful research tool for studying Bulgarian economic policy, but due to its fundamental subjectivity, it must be used for this purpose carefully and in combination with other research approaches.

3. The political science approach, along with the historical one, can and should be used when studying Bulgarian economic policy. Its main advantage is that it makes it possible to understand the overt and covert motives for one or another political behavior, but only if it is used adequately. The main disadvantage of the proposed approach is its relativity, which disadvantage is practically irremovable.

4. The four Bulgarian constitutions from the Liberation of Bulgaria to the present day (1879, 1947, 1971, 1991) have had a strong influence on its economic policy, as they set the most general supreme legal norm for the management of the Bulgarian economic model. Each constitution was a reflection of its time and formed the economic model of Bulgaria – from liberal capitalism (1879), through a centrally planned economy (1947, 1971), to market-oriented democracy (1991).

5. Of enormous importance for the development of Bulgarian economic policy is the party-political system of Bulgaria. Moreover – it is precisely the indicated party-political system that is the strongest factor influencing domestic economic policy. The influence of Bulgaria's party-political system for the period from 1879 to 2024 on Bulgarian economic policy underwent significant changes and went through five main historical periods, each with its own specificity, characteristics and peculiarities.

6. Bulgarian economic policy, especially at the macro level, is implemented through the mechanisms of political decisions. It is precisely because of this objective circumstance that political decisions are of great importance for Bulgarian economic policy. The theory and practice of political decisions are faced with significant difficulties that await their resolution.

7. The economic approach is one of the most used by researchers in studying Bulgarian economic policy in its various aspects. In this regard, the economic approach is often used together with the historical and political scientific approaches.

8. The study of Bulgarian economic policy using the economic approach is always carried out with the help of a specific economic theory. Since each economic theory has its own ontological, epistemological and logical core, the study of Bulgarian economic policy can be carried out only within the frameworks relevant to the given theory, and this study cannot claim universality, since there is no universal (generally accepted) economic theory.

9. The study of Bulgarian economic policy using the economic approach must be subjected to a verification check for the truth of the theoretical statements by comparing them with the available factual information obtained using various scientific methods. However, the verification is relative, not absolute. Economic science has not solved the extremely complex problem of the verification of its own economic theories.

CHAPTER THREE.

AN ENTREPRENEURIAL APPROACH TO THE RESEARCH OF BULGARIAN ECONOMIC POLICY

Bulgarian economic policy is extremely rarely described, analyzed and interpreted through a holistic, systematic, in-depth and grounded entrepreneurial approach. (It is worth noting here that economic history is not identical to business history.) Usually this is done through a historical, political, economic and sociological approach or some combination of them with a variable ratio of elements. In reality, for example, perhaps the most common option is the historical-economic analysis with a corresponding historical-economic interpretation, which de facto, although not entirely precise, is called and is known as economic history. This is, of course, completely understandable. It is mainly due to two reasons.

The first reason is that too few scholars and researchers possess the necessary depth and breadth of entrepreneurial methodology, which is very specific, as it is a peculiar mixture of a complex, impressive and somewhat contradictory theory with an interdisciplinary character and an almost limitless, fragmented, partly chaotic and very heterogeneous economic pragmatics.

The second reason is that scholars and researchers who study Bulgarian economic policy from an entrepreneurial perspective, as a rule, do not have basic education, special training and practical business experience in entrepreneurship (in general, in economic management) and that in aggregate, but are situated in other scientific disciplines, as they are usually historians, economists, political scientists, sociologists, lawyers and others. However, we need to emphasize that entrepreneurship is neither history, nor economics, nor political science, nor sociology, nor jurisprudence, etc., but namely entrepreneurship. Entrepreneurship has its own clear and unappealable *differentia specifica*.

We are fully convinced that Bulgarian economic policy cannot be fully, comprehensively and in detail presented, studied and interpreted without the use of the entrepreneurial approach. Moreover, we argue that it, together with the historical, political and economic approach, is key to the description, understanding and interpretation of such a complex phenomenon as Bulgarian economic policy undoubtedly is. We also express our opinion that the entrepreneurial approach in some respects presents itself and stands out as the main one, which seems completely obvious to us. All this is determined by one very understandable circumstance – Bulgarian economic policy has been driven, is being driven and will probably be driven in the future by means of entrepreneurial mechanisms, entrepreneurial behavior, entrepreneurial actions and entrepreneurial tools. Another thing – entrepreneurship not only drives Bulgarian economic policy, but also changes and transforms it, as the state strives to create a more favorable environment for business initiatives. The role of entrepreneurs is especially key in times when the private sector is the main driver of the economy.

Entrepreneurship, without a doubt, plays a very important role in Bulgarian economic policy, although the degree of its influence changes in different historical periods. During the Third Bulgarian Kingdom (1879 – 1946), entrepreneurship was the engine of industry, agriculture, trade and the financial sector. The Bulgarian state often encouraged entrepreneurship through protectionist measures and state investments in infrastructure. During the socialist period (1947 – 1989), the state-planned economy marginalized and almost destroyed private entrepreneurship, with economic policy being centrally managed by the state. However, there are some forms of small private economy, especially in agriculture and crafts, which are manifestations of small and ultra-small entrepreneurship. After the political change from 1989 to the present day (2024), with the transition to a market economy, entrepreneurship once again occupies a central place in Bulgarian economic policy. Privatization, liberalization and European integration lead to the creation of a huge number of new businesses and a radical change in the economic policy of the Bulgarian state.

What follows from all this from a research and scientific point of view? The answer to this question seems unambiguous to us – Bulgarian economic policy can and should be studied with the help of the entrepreneurial approach and this in certain cases, as well as depending on the research goals, should be the main priority. However, here we come across an objective circumstance that cannot be ignored in any way and is of paramount importance. It consists in the fact that a general (universal) entrepreneurial approach as a methodological tool for research does not exist. There are actually different entrepreneurial research approaches. In such a case, we have no choice but to choose and use precisely those entrepreneurial approaches that are relevant to our subject of study – Bulgarian economic policy and our overall research design, and also, these same entrepreneurial approaches must be in harmony with our own paradigmatic, theoretical, conceptual and methodological perceptions and understandings.

We argue that the main entrepreneurial approaches to studying Bulgarian economic policy are three:

1. Meta-entrepreneurial approach;
2. Macro-entrepreneurial approach;
3. Micro-entrepreneurial approach.

Each of these approaches has its own characteristics and specificities, but all of them are authentically entrepreneurial (after appropriate modification) and can be used to study Bulgarian economic policy. In this regard, we will sequentially present and analyze each of the three approaches, clarifying their essence, as well as their advantages and disadvantages regarding their possibility of being used as a methodological tool for studying Bulgarian economic policy, with the corresponding descriptors (descriptive elements). The descriptors (descriptive elements) are of particular importance for the research goals we pursue, since through them in chapter four of the dissertation we will describe, analyze and interpret Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship.

The following *conclusions* can be drawn from Chapter Three “Entrepreneurial Approach to Researching Bulgarian Economic Policy”:

1. The study of Bulgarian economic policy can and should be carried out through entrepreneurial approaches, which are selected according to the research objectives and context. Since there is no universal entrepreneurial approach, it is necessary to apply approaches that correspond to the subject of research and the methodological and theoretical positions of the researcher. The main relevant approaches in this context are three: meta-entrepreneurial, macro-entrepreneurial and micro-entrepreneurial.

2. The meta-entrepreneurial approach to the study of Bulgarian economic policy should be based exclusively on philosophical methodology, as only it provides the necessary theoretical depth. Although philosophical methodology is very diverse and inhomogeneous, the most essential for the analysis of economic policy are five main directions of the Western philosophical tradition: positivism, rationalism, pragmatism, postmodernism and phenomenology. It is these directions that will be the subject of research due to their strong theoretical and practical interaction with Bulgarian economic policy and entrepreneurship.

3. Positivism, although not universal, can serve as an effective meta-entrepreneurial approach to the study of Bulgarian economic policy and entrepreneurship. Through its emphasis on empirical data and the scientific method, it stimulates the rationalization of economic processes, encouraging the use of statistics, economic analysis and planning practices, especially in the period after the 1930s. This influence is manifested both in administrative structures and in the development of scientific institutions and forms of entrepreneurship in the country.

4. Rationalism represents a deep philosophical foundation of Bulgarian economic policy and entrepreneurship, placing reason, logic and a systematic approach at the center of economic thinking. From the Liberation (1878) to the present day (2024), rationalist ideas have had a

lasting influence on the pursuit of modernization, scientific and technological development and central planning. This is especially evident in the socialist period, when economic policy was highly rationalized, although sometimes at odds with practical reality.

5. Pragmatism has an indirect influence on Bulgarian economic policy and entrepreneurship, without being systematically adopted. Its penetration is carried out through its individual ideas, such as an orientation towards practical results, flexibility, adaptability and making considered decisions according to the specific economic and political situation.

6. Postmodernism does not yet have a strong and clearly expressed influence on Bulgarian economic policy and entrepreneurship, but its impact is gradually growing. Due to its complex, contradictory and unstable nature, postmodernism is difficult to interpret unambiguously, but its first manifestations are already noticeable. Its role is expected to strengthen in the future.

7. Phenomenology offers an alternative and underused perspective for the analysis of Bulgarian economic policy and entrepreneurship. Although its interactions with these spheres are difficult to trace and are not applied in practice, the phenomenological approach is theoretically applicable and is present as a possible analytical framework. The question is not its existence, but rather the assessment of its analytical value and validity.

8. The macro-entrepreneurial approach is particularly suitable for studying Bulgarian economic policy for the period 1879 – 2024, as it reveals the interaction between entrepreneurial practices and state intervention. It allows for an analysis of the state as an active economic actor, especially in periods of transition and crisis, and explains how institutions take actions similar to those of individual entrepreneurs. Thanks to its interdisciplinary nature, this approach successfully encompasses the complex, politically saturated and culturally conditioned economic reality of Bulgaria. This approach also has shortcomings.

9. The macro-entrepreneurial approach to studying Bulgarian economic policy encompasses a large number of elements. The dissertation describes, analyzes and interprets some of the most essential elements (descriptors) – ten in number: 1. State model for managing entrepreneurship; 2. State support for entrepreneurship; 3. Policy on influencing economic processes; 4. Policy regarding legal norms regulating entrepreneurship; 5. Manageability of entrepreneurship; 6. Support of the competitive environment; 7. Stimulation of self-employment; 8. Support of innovative entrepreneurship; 9. Cultural and psychological environment of entrepreneurship; 10. Stimulation of the foreign economic activity of entrepreneurs.

10. The micro-entrepreneurial approach provides a specific and in-depth analytical tool for studying Bulgarian economic policy, focusing on the individual entrepreneur and the entrepreneurial organization. Unlike the macro-entrepreneurial approach, which examines aggregate processes and state policies at a general level, the micro-entrepreneurial approach analyzes specific entrepreneurial activity and the role of the entrepreneur as a driver of economic dynamics. Thus, it complements and deepens in a specialized way the general picture of Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship.

11. To implement the objectives of the study, ten elements (descriptors) of the micro-entrepreneurial approach have been selected, through which Bulgarian economic policy can be studied for the period 1879 – 2024: 1. Basic mechanism for managing the entrepreneurial organization; 2. Social responsibility of the entrepreneurial organization; 3. Security of the entrepreneurial organization; 4. Risk management in the entrepreneurial organization; 5. Conflict management in the entrepreneurial organization; 6. Entrepreneurial culture; 7. Entrepreneurial education; 8. Personal and behavioral characteristics of the entrepreneur; 9. Type of entrepreneurial leadership; 10. Decision-making by the entrepreneur.

CHAPTER FOUR. RESEARCHING BULGARIAN ECONOMIC POLICY THROUGH THE ENTREPRENEURIAL APPROACH

Research methodology

In order to achieve the goals and objectives set by us, we create and use an author's methodology for studying Bulgarian economic policy in an entrepreneurial context. The methodology we use is entrepreneurial in nature, but close to it are the economic methodology and the political science methodology.

The research methodology consists of three separate methodological approaches – meta-entrepreneurial, macro-entrepreneurial and micro-entrepreneurial, which are used as basic research tools for the description, analysis and interpretation of Bulgarian economic policy in an entrepreneurial context for the time period 1879 – 2024. Each of the methodological approaches we use has its own specificity, accompanied by advantages and disadvantages. These three approaches use a different type of analysis, within their framework there is a different focus and through them different results are obtained, but all this is carried out in the same research and subject area – Bulgarian economic policy in an entrepreneurial context (See Table 1).

**Table 1. Entrepreneurial approaches to studying Bulgarian economic policy
(level of analysis and main focus)**

Source: The author

Approach	Level of analysis	Main focus
Meta-entrepreneurial	Super systemic	Ideas, values, culture, context, background
Macro-entrepreneurial	Systemic (state)	Policies, institutions, economic frameworks
Micro-entrepreneurial	Entrepreneur and entrepreneurial organization	Entrepreneurs, entrepreneurial organizations, entrepreneurial practices

Something very important – with the help of each methodological approach, we study separately the entire targeted time period – with the meta-entrepreneurial approach for the period 1879 – 2024, with the macro-entrepreneurial approach also for the period 1879 – 2024, and with the micro-entrepreneurial approach again for the period 1879 – 2024. Since the studied time period is very long – 145 years, we divide each period into three segments, based on the form of government of Bulgaria, where necessary: First segment – Principality of Bulgaria and Kingdom of Bulgaria (1879 - 1946); Second segment – People's Republic of Bulgaria (1946 – 1990); Third segment – Republic of Bulgaria (1990 – 2024). Finally, we combine the results into a synthetic product and interpret what has been achieved in accordance with our own intentions and research goals.

We search, discover, describe, analyze and interpret the elements (descriptors) of each methodological approach with the relevant indicators and their qualitative and quantitative expression in relation to Bulgarian economic policy and Bulgarian entrepreneurship, giving the

relevant assessments and drawing specific conclusions. The assessments and conclusions are made on the basis of statistical data (where available), authentic facts and evidence, as well as on the basis of our expert knowledge, experience and intuition.

Meta-entrepreneurial approach – research results

The meta-entrepreneurial approach consists of the following five elements: 1. Positivism; 2. Rationalism; 3. Pragmatism; 4. Postmodernism; 5. Phenomenology. The main goal here is to describe and analyze the fundamental attitudes and policies that influence entrepreneurial activity in Bulgaria. The research logic is as follows the presence of each element and its influence (absence, weak, moderate, strong) for the time period 1879 – 2024 in the sphere of Bulgarian economic policy in the context of domestic entrepreneurship is sought, while making the relevant findings and conclusions. Each meta-entrepreneurial element (positivism, rationalism, pragmatism, postmodernism, phenomenology) is studied, taking into account its influence (absence, weak, moderate, strong) on Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship for the period 1879 – 2024 (in three-time sub-periods).

For the purposes of the study, the qualitative assessments were converted into rank values for the purpose of quantitative presentation and comparative analysis of subjective and descriptive data. The assessments used were transformed into a rank scale with the following correspondences: Absence = 0; Weak = 1; Moderate = 2; Strong = 3. This coding reflects an order of intensity, but does not imply equal intervals between the values, since the scale is rank in nature. The conversion was performed in order to facilitate the analysis, summary and visualization of the data within the study. The method allows the application of non-parametric statistical techniques, as well as the calculation of frequencies, mode and median. The interpretation of the results preserves the qualitative meaning of the initial assessments, and the numerical values serve only as a tool for systematization and comparison.

The meta-entrepreneurial approach measures the extent to which different philosophical trends (positivism, rationalism, pragmatism, postmodernism, phenomenology) correspond to and have influenced the real economic policy of Bulgaria for the period 1879 – 2024, in an entrepreneurial context. The method uses a Rank Scale with quantitative measurement and summary by arithmetic mean value to derive a trend for the entire period studied.

Table 2 shows the results of the study using a meta-entrepreneurial approach for different time periods: Period 1879 – 1946; Period 1946 – 1990; Period 1990 – 2024; Period 1879 – 2024 (arithmetic mean).

For the period 1879 – 1946, positivism (Rank Scale 2) prevails, followed by rationalism (Rank Scale 1), pragmatism (Rank Scale 1) and phenomenology (Rank Scale 1), and finally postmodernism (Rank Scale 0).

For the period 1946 – 1990, positivism (Rank Scale 3) comes first, followed by rationalism (Rank Scale 2), then pragmatism (Rank Scale 1), and finally postmodernism (Rank Scale 0) and phenomenology (Rank Scale 0).

For the period 1990 – 2024, positivism (Rank Scale 2) is in the lead, followed by rationalism (Rank Scale 1), pragmatism (Rank Scale 1) and phenomenology (Rank Scale 1), with postmodernism (Rank Scale 0) in last place.

For the entire period studied 1879 – 2024, the results were calculated using the arithmetic mean value for the three periods using the established Rank Scale and are as follows: Positivism is in first place (Rank Scale 2.33), rationalism is in second place (Rank Scale 1.33), pragmatism is in third place (Rank Scale 1), phenomenology is in fourth place (Rank Scale 0.66) and postmodernism is in fifth place (Rank Scale 0).

Table 2. Results of a meta-entrepreneurial approach study for different time periods

Source: The author

Element	Period 1879 – 1946 Rank scale	Period 1946 – 1990 Rank scale	Period 1990 – 2024 Rank scale	Period 1879 – 2024 Rank scale arithmetic mean
Positivism	2	3	2	2.33
Rationalism	1	2	1	1.33
Pragmatism	1	1	1	1
Postmodernism	0	0	0	0
Phenomenology	1	0	1	0.66

The following *conclusions* can be formulated.

First conclusion – there is a dominance of positivism (Rank scale 2.33). Throughout the studied time period, Bulgarian economic policy has been oriented towards empirical and factual data, causal relationships and structural regulations. It is precisely positivism (empiricism) that is the foundation on which Bulgarian economic policy, interpreted in an entrepreneurial dimension, is built. Here, the emphasis is placed on objectivity, empirical data and indicators, but also little or no consideration of the individual, psychological and cultural context. Domestic economic policy traditionally prefers and uses objective and “hard” instruments of influence – regulations, taxes, indicators, bureaucracy, control, instead of “soft”, intuitive or subjective factors.

Second conclusion – rationalism (Rank scale 1.33) has a significant role, but still a supporting one – especially in moments of state consolidation and building new structures and relationships. It becomes clear that attempts at consistency and planning stand out in Bulgarian economic policy, but they are not permanent and sustainable.

Third conclusion – pragmatism (Rank scale 1.00) is characterized by moderate importance. Pragmatism reflects a limited, but still important function of practical economic action, adaptation and focus on the result.

Fourth conclusion – phenomenology (Rank scale 0.66) shows a weak presence. This means that Bulgarian economic policy very rarely takes into account the subjective experience of the entrepreneur and the meaning of entrepreneurial activity. The weak presence of phenomenology is evidence of the insufficient human orientation of Bulgarian economic policy in the entrepreneurial sphere – insignificant attention to motivation, sense of security and cultural context of the entrepreneur.

Fifth conclusion – postmodernism (Rank scale 0.00) demonstrates a complete absence in the realities of Bulgarian economic policy. It becomes clear that domestic economic policy does not allow and does not tolerate fragmentation, relativity, subjectivity or cultural-hybrid approaches outside the basic and traditional contour of social development. The low values of phenomenology and postmodernism demonstrate to us the fact that there is a gap in the understanding of the entrepreneur as a cultural, psychological and social subject, and it is not enough to treat him only in his role as an object of regulation.

Macro-entrepreneurial approach – research results

The results of the study of the ten elements of the macro-entrepreneurial approach are presented with the corresponding indicators for each element, which are a different number for each element. The aim is to study the influence of these elements on the Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship for the period 1879 – 2024, by making the corresponding interpretation.

After we studied the Bulgarian economic policy in an entrepreneurial context for the period 1879 – 2024 using the macro-entrepreneurial approach and obtained the corresponding results, we can formulate generalized conclusions in relation to these same results.

First conclusion – economic management, as a fundamental component (perhaps even the most important) of domestic economic policy, along with changes, also demonstrates undoubted conservatism (in the sense of tradition). Common features are observed in Bulgarian economic management for the entire period from 1879 to 2024, regardless of what governments are in power (liberal, conservative, socialist, authoritarian, totalitarian, eclectic, etc.) and in what configurations the main political actors, as well as other economic protagonists, are represented.

Second conclusion – Bulgarian economic policy is inextricably linked with Bulgarian folk psychology, and the latter has existed for centuries and embodies many difficult-to-change principles, and also forms a unique psychological archetype of the Bulgarian type. Bulgarian economic policy is usually planned, implemented, managed and controlled by Bulgarians (or at least in a Bulgarian socio-psychological environment), and all of this inevitably leaves its mark on this same policy. This pattern is omnipresent.

Third conclusion – Bulgarian economic policy is predominantly opportunistic. It is almost always so for two main reasons. The first reason is that Bulgarians, for the most part, from the Liberation (1878) to the present day (2024), have not changed their predominantly pessimistic worldview towards their own economic existence (state) and that of the Bulgarian state, which is why the governing entities are objectively forced to pursue an opportunistic economic policy, with a populist and facade character. The second reason is that those who govern the country's economy as a rule (there are exceptions) do not protect the public economic good – i.e. of the entire Bulgarian population, but are conductors, agents, defenders, adepts and lobbyists of the private economic good – i.e. they are in the service only of certain strata of the people (never of the entire people), and sometimes only of themselves. Therefore, the most successful for them, and in practice the only remaining policy, is the opportunistic one – i.e. the one-sided, self-serving, manipulative and populist one.

Fourth conclusion – the implementation (i.e. whether something will happen or not) of the Bulgarian economic policy depends mostly on the middle management echelon (middle hierarchical layer). When the history of domestic economic policy is carefully and in detail traced, the following picture clearly appears before the researcher's eyes – no matter how clever, skilled, liked and prepared the person at the top of the economic pyramid may be (this is almost always the Prime Minister and/or the relevant economic minister and the employees in his entourage), almost nothing depends on him, but on the people immediately below his level (the middle layer of managers). In Bulgaria (regardless of whether it is a principality, kingdom, people's republic or republic), the key factor for the success of any economic policy is the middle (intermediate) management layer. We are talking about heads of departments, directors of departments, regional, county, district and settlement governors, heads of large economic associations, managers (administrators) of large and sometimes medium-sized commercial companies, leading specialists, authoritative theorists with an applied focus (scientists, researchers, consultants) and others. We are convinced that anyone who wants to engage in practical economic policy in the Bulgarian lands must take this fact into account and comply

with it. The backbone of the Bulgarian economy has always been the small owners (during the time of socialism, the so-called proletariat, working peasantry and intelligentsia – who, again, are some kinds of very small “socialist” owners, albeit a very specific one), and it will probably be so for at least a few more decades, but its effective management, and ultimately success, is determined by the middle classes. In the event that there are relatively wealthy middle classes (not very poor, but not very rich) and they manage their property well and/or are highly motivated employees – the Bulgarian economy develops well, otherwise – the domestic economy falls into crisis states.

Fifth conclusion – Bulgarian economic policy as a rule depends on external factors for the country and to a very high degree. In practice, Bulgaria has not conducted, does not conduct and cannot conduct a completely independent (sovereign) economic policy. This has both negative and positive consequences, which enter into complex relationships with each other. The Bulgarian economy does not know autarchy (self-sufficiency and self-government), it constantly has to adapt to someone or something. Bulgaria does not have full economic sovereignty – i.e. the country does not manage to build a sustainable, independent economy that would develop on the basis of its own resources, priorities and strategies. Instead, its economy often adapts to external conditions, which makes it vulnerable and unstable.

Sometimes the adaptation of the Bulgarian economy to external factors is partially successful, other times – an economic disaster, and third times – truly successful.

Partially successful, from an economic point of view, was, for example, the linking of the economy of the People’s Republic of Bulgaria with the economy of the USSR and the CMEA countries in the era of socialism (1946 – 1989). The country rapidly industrialized, poverty was eradicated, energy resources were drawn from the USSR at preferential prices, which were subsequently re-exported at higher prices. Bulgaria had guaranteed markets for its products within the CMEA countries, which ensured predictability of trade, stable income and minimal risk of market competition. The People’s Republic of Bulgaria specialized in certain sectors, for example, electronics, agricultural products, the food industry and pharmacy, which facilitated production planning, investments and training of personnel. The state and a significant part of business managers gained economic self-confidence, as Bulgaria began to approach in some economic aspects the most developed CMEA countries located in Central Europe – the GDR, Czechoslovakia, Hungary and Poland. These are all the pluses; there are also many minuses. The USSR and the CMEA took as much as they gave from the People’s Republic of Bulgaria.

An economic disaster for the economy of the Kingdom of Bulgaria were the trade agreements concluded with Germany – the trade agreement of 1931 and the Bulgarian-German clearing agreement of 1932. The damage from the unequal exchange of goods between the Kingdom and Nazi Germany was later estimated at about 15 billion leva, equalized by the purchasing power of the Bulgarian leva from 1939 (Sazdov, 2010, p. 214). Germany brutally, purposefully and consciously robbed Bulgaria. The German Reich gave almost nothing to the Kingdom of Bulgaria, but only sucked out its economic resources.

For now, the Bulgarian economy *is successfully incorporated* into the huge economy of the European Union. The country’s GDP is growing, the negative effects on the country’s economy are being minimized (as far as possible), there is an unprecedented opportunity for the free supply of Bulgarian goods and services on the almost vast EU market, state transfers under the European funds and direct payments from the EU to Bulgaria are a significant factor in the positive economic dynamics in recent years. There are, of course, many negatives, the main one being the flooding of the local market with European consumer goods and the almost complete displacement of domestic producers from the market covering end consumers. Entire Bulgarian industries, sectors and hundreds of enterprises are being swept away by European

competition. In the end, it seems that the EU is giving a little more to the Republic of Bulgaria than it is receiving in return.

Sixth conclusion – a decisive factor in the implementation of the Bulgarian economic policy is the public administration, both central and territorial. This is so because the latter plays the role of the main transmission (connecting link) between the economic policy of the central, regional and local power structures of the Bulgarian state and the numerous and diverse economic entities that operate in the vast economic space. Very often (almost always) in a historical perspective, the issue of the quantity (number) of the domestic public administration is discussed. Here, as can be expected, the assessments are very contradictory. However, the following clear trend is noticeable – the state (as a conductor of a certain economic policy) constantly and systematically strives to increase the number of employees in the field of public administration, while economic entities (as recipients and clients of this same state economic policy) are not satisfied with this and are convinced that the number of employees is too large.

Seventh conclusion – Bulgarian entrepreneurship develops cyclically – it realizes an upsurge in conditions of economic freedom and declines in conditions of strict state control. Despite historical interruptions, since 1990, it has been experiencing a revival and adaptation to global economic realities. In our time, Bulgaria has an active entrepreneurial environment, but it needs stronger institutional support and better protection of free competition.

Eighth conclusion – Bulgarian entrepreneurship develops depending on state economic policy. Throughout the entire studied period from 1879 to 2024, state intervention (mainly – support, non-interference, obstruction) is the decisive factor for the progress of the entrepreneurial spirit and the success of entrepreneurial initiatives. Liberal, market-oriented periods encourage entrepreneurial activities, while authoritarian and centrally planned economy-style regimes suppress or marginalize these same activities.

Ninth conclusion – in the period 1879 – 1944 Bulgarian entrepreneurship marked a gradual development, moving from handicrafts and small trade to the creation of a national industry, modern agriculture and a banking sector. Despite political instability, wars and economic crises, an active entrepreneurial layer was formed, which contributed to the establishment of the economic independence of the young Bulgarian state. The development was uneven, but fundamental for the formation of the market economy.

Tenth conclusion – in the period 1946 – 1989 entrepreneurship in the classical sense did not exist, since the Bulgarian state completely eliminated private economic initiative. However, economic activity did not stop, and entrepreneurial qualities and skills found expression in the management of state-owned enterprises, in the “grey economy” and in the emergence of cooperative structures of a quasi-entrepreneurial type at the end of the period. This experience, although informal, served as a basis for the later development of the private sector after 1989, but also left its mark on the mentality of the population towards risk, ownership and innovation in the post-socialist period. The most negative phenomenon is the loss of the entrepreneurial spirit – two Bulgarian generations grew up without the culture of private initiative.

Eleventh conclusion – in the period 1990 – 2024, Bulgarian entrepreneurship is undergoing a dynamic, often contradictory development, marked by the transition from a planned to a market economy, the accumulation of experience, the entry of foreign investments, membership in the EU, and a slow, contradictory, but real transformation of the business environment. In general, it can be stated that entrepreneurship is developing unevenly, but sustainably. It is moving from a spontaneous, forced and often gray activity in the 1990s to an increasingly structured, digitalized and globally oriented sector in our time. Although there are structural problems, including corruption, neglect and institutional weakness, the innovative spirit and the development of new technologies lead to positive prospects.

Twelfth conclusion – the achievements of Bulgarian entrepreneurs in the time period 1879 – 2024 are more the result of their own efforts, and not so much a consequence of

consistent, targeted and systematic state support. The Bulgarian state still does not understand that entrepreneurs are an economic vanguard and the specific stratum of the domestic population (there is no other similar one in social stratification) that can create the greatest added value and push the Bulgarian economy to a higher economic orbit. Moreover – domestic entrepreneurs need support, not patronage, but such support is rarely provided to them. In order to create high added value, entrepreneurs need a favorable, or at least a neutral, economic environment, which can be created, maintained and controlled only by the Bulgarian state. The analysis of time series and the economic policy implemented through the macro-entrepreneurial approach unambiguously indicate, however, that the Bulgarian case is not exactly like that.

Micro-entrepreneurial approach – research results

After using the micro-entrepreneurial approach to study Bulgarian economic policy in an entrepreneurial context for the period 1879 – 2024 and obtaining relevant results, we can formulate the following general conclusions:

First conclusion – the main mechanism for managing the entrepreneurial organization in Bulgaria in the period 1879 – 2024 underwent significant evolution and demonstrated diversity – the hierarchical and functional are often presented, but the network, eclectic, chaotic and self-management are also found. There is no clearly expressed main mechanism.

Second conclusion – throughout the period 1879 – 2024, most entrepreneurs in Bulgaria carry out activities related to social responsibility. In general, domestic entrepreneurs demonstrate a sufficiently high level of individual social responsibility, which is very diverse in its nature and forms.

Third conclusion – in the period 1879 – 2024 the security system in entrepreneurial organizations developed gradually – from poorly represented (from the Liberation to the Balkan Wars and the First World War), through voluntary and centralized (the period of socialism), to fully systematic and deployed (in some entrepreneurial organizations in modern times). The type of behavior regarding security varies – sometimes it is reactive (actions after adverse events), other times – proactive (actions before adverse events).

Fourth conclusion – risk management in the entrepreneurial organization in Bulgaria for the period 1879 – 2024 demonstrates evolutionary development. At first (1879 – 1944) risk is managed mainly intuitively, then (1946 – 1989) – centrally and quite effectively, and after 1990 until 2024, risk management is completely absent at first, and subsequently becomes professionalized. The integration of risk management into the general strategy of the entrepreneurial organization is generally absent for the entire period, with few exceptions.

Fifth conclusion – the degree of conflictological tension and the strength of conflict interaction in entrepreneurial organizations for the period 1879 – 2024 is strongly dependent on the dynamically changing political and economic phenomena and processes taking place in the country. Generally speaking, the total strength of conflict interaction for the entire period is average, and sometimes high. Entrepreneurs do not have particularly good skills in dealing with conflicts that arise, both in their organizations and in the entrepreneurial environment.

Sixth conclusion – the prevailing cultural attitude of the Bulgarian population towards entrepreneurship as a whole in the period 1879 – 2024 underwent a significant evolution and changed significantly, determined by various factors. In the period 1879 – 1944 the prevailing cultural attitude was positive, then in the period 1946 – 1989 – negative, but formally imposed by the political authorities, and in the period 1990 – 2024 the attitude was heterogeneous – positive, negative and neutral, with no visible predominance of one type of attitude.

Seventh conclusion – the public authorities in Bulgaria show a very unstable, but still evolving approach to supporting entrepreneurial education in the country for the period 1879 – 2024 and controlling its quality. In the period 1879 – 1944, the foundations of entrepreneurial

education were laid, but the latter was very poorly developed and of low quality. In the period 1946 – 1989, there was no entrepreneurial education for ideological reasons – neither in schools nor in universities. In the period 1990 – 2024, entrepreneurial education began to be promoted by the state, albeit hesitantly and inconsistently. The quality of this education varies greatly – from excellent quality to low level. The demand for entrepreneurial education in the same period increased sharply. The effects of entrepreneurial education are not particularly large for the entire studied period of 145 years.

Eighth conclusion – the results show that the leading personality and behavioral characteristics of the typical entrepreneur in Bulgaria for the period 1879 – 2024 do not change radically, regardless of changes in the social system, political fluctuations, the economic environment and cultural characteristics. The typical Bulgarian entrepreneur has the following traits that form a kind of domestic archetype: moderate risk-taking, cool calculation, faith in one's own capabilities, high adaptability, relatively low threshold of desires (the entrepreneur is satisfied only with what can feed him and his family and does not strive for anything more), strong suspicion of public authorities, low and medium propensity for innovation.

Ninth conclusion – the predominant type of entrepreneurial leadership changes significantly over the period 1879 – 2024. The main unchanging feature of this type of leadership is the personal authority of the entrepreneur. At the beginning of the period it is rather informal, then during the time of socialism it becomes bureaucratic, and at the beginning of the 21st century and thereafter it becomes rational and transformational.

Tenth conclusion – the results show that there is no clearly expressed predominant type of entrepreneurial decisions in Bulgaria for the period 1879 – 2024. Entrepreneurs make both strategic and operational types of decisions. Entrepreneurs understand the key importance of decisions and treat them with due attention.

CONCLUSION

In *the introduction* to the dissertation, we presented its basic requisites, which outline the framework of the research and build the core of our fundamental claims.

In *Chapter One*, we focused on the problem of Bulgarian economic policy in seven time periods (1879 – 2024), which were studied in an analogous manner, as follows: time period 1879 – 1899; time period 1900 – 1919; time period 1920 – 1939; time period 1940 – 1959; time period 1960 – 1979; time period 1980 – 1999; time period 2000 – 2024. Based on a comprehensive analysis, we examined the political and economic development of each period, establishing the following. For the period 1879 – 1899 the most significant characteristic of economic development was the agrarian revolution, in which the majority of the Bulgarian peasantry became owners of small and fragmented landholdings. Industry took its first steps. We have established that at the beginning of the period 1900 – 1919 Bulgarian farmers began to emerge from their great poverty, entrepreneurs began to be noticed on the representative economic scene, and the country's economy made significant progress. As a result of the three lost wars (the two Balkan wars and the First World War), the country's economy was completely ruined. We have established that in the period 1920 – 1939 Bulgaria's economy began to recover with great difficulty, experiencing a process of painful modernization, with partial successes being achieved. It became clear that the period 1940 – 1959 was completely turbulent in economic terms. In the beginning (1940 – 1944) the country's economy was put on wartime rails, with its resources being appropriated through unequal exchange without any scruples by Nazi Germany. A transitional stage followed (1944 – 1947), during which a completely new form of political governance was forcibly imposed. The stage 1948 – 1959 marked the Sovietization of the domestic economy – a centrally planned economy, accelerated industrialization, collectivization of agriculture and the prohibition of private property.

Entrepreneurship was destroyed and persecuted in every way, including by criminal means. For the period 1960 – 1979, we came to the main conclusion that the centrally planned economy stabilized, but remained poorly effective, with entrepreneurship non-existent. We concluded that the period 1980 – 1999 was very heterogeneous. In the period 1980 – 1989, the Bulgarian economy fell into a severe crisis, with attempts at reform, but they had no effect. The period 1991 – 1999 was characterized by economic chaos, which was brought under control with the introduction of a Currency Board in 1997. The country embarked on the path of a liberal market economy. There was an extremely rapid development of entrepreneurship, especially small-scale. The study showed us that during the period 2000 – 2024, the country's economy continued to develop, but unevenly and burdened with systemic shortcomings. Entrepreneurship is strengthening, but it is facing very serious problems that are difficult to resolve.

In *Chapter Two*, we presented and interpreted the main approaches to studying Bulgarian economic policy. We found that Bulgarian economic policy is most often described, analyzed and explained using three approaches – historical, political science and economic. Our study showed that the most widely used approach to studying domestic economic policy is the historical one, but it does not fully meet the requirements for reliability, as it interprets the objective facts of history in a subjective and interpretative manner. We found that the political science approach is a good tool for studying Bulgarian economic policy, with its main drawback being its relativity. We came across the fact that the four Bulgarian constitutions (1879, 1947, 1971, 1991) from the Liberation to our present day have a significant impact on its economic policy, as they set the most general supreme legal norm for the management of the Bulgarian economic model. We have proven that the party-political system is the strongest factor for influencing and controlling domestic economic policy, with the main mechanism for the implementation of all this being political decisions. We have argued our claim that the economic approach is often used to study Bulgarian economic policy, and this is always done with the help of specific economic theories.

In *Chapter Three*, we described and analyzed the entrepreneurial approach to studying Bulgarian economic policy. We defended our thesis that when studying how economic policy is formed and implemented in Bulgaria over a 145-year research period, it is useful and necessary to use the perspective of entrepreneurship – i.e. to view policy as a result of actions, choices and strategies of various economic agents (state, businesses, individuals) who exhibit entrepreneurial behavior. We concluded that there is no universal entrepreneurial approach that applies to every case. The approach should be chosen depending on the purpose of the specific study and the context in which it is conducted. We constructed three main entrepreneurial approaches that we considered relevant for studying Bulgarian economic policy through the prism of entrepreneurship and which are relevant for proving our main research hypothesis: meta-entrepreneurial, macro-entrepreneurial and micro-entrepreneurial. We built the meta-entrepreneurial approach on philosophical methodology, as only it provides the necessary theoretical breadth and depth. We presented our view that the most significant for the analysis of domestic economic policy are five main directions of the Western philosophical tradition: positivism, rationalism, pragmatism, postmodernism and phenomenology. We supported with evidence the opinion that the macro-entrepreneurial approach is very suitable for the study of Bulgarian economic policy for the period 1879 – 2024, as it reveals the interaction between entrepreneurial practices and state intervention. We established that the micro-entrepreneurial approach is an effective tool for the study of Bulgarian economic policy, as it places emphasis on the individual entrepreneur and the entrepreneurial organization.

In *Chapter Four*, we studied Bulgarian economic policy through the entrepreneurial approach using our own methodology. We found that no one has ever studied domestic economic policy from an academic perspective using the entrepreneurial approach and our

methodology, which is why the study is groundbreaking. Our author's methodology is built on the synthesis and differentiation of the meta-entrepreneurial, macro-entrepreneurial and micro-entrepreneurial approaches. We were convinced that the combination of the three approaches used gives us a systematic and detailed picture of the phenomenon we studied. We applied the three approaches in our study, identifying its elements (descriptors) for each approach, and also determining the corresponding indicators by which the elements are described and measured. As a result, with the help of the three approaches, we were able to describe, analyze and interpret Bulgarian economic policy in an entrepreneurial context. Using the meta-entrepreneurial approach, we have proven that for the period 1879 – 2024, domestic economic policy is dominated by positivism. Using the macro-entrepreneurial approach, we have established that Bulgarian economic policy is predominantly opportunistic, and Bulgarian entrepreneurship develops evolutionary. We have come to the empirical conclusion that the results and achievements of domestic entrepreneurs in the 145-year period studied are primarily a consequence of their own efforts, and not so much of the support of the Bulgarian state. Using the tool of the micro-entrepreneurial approach, we established how Bulgarian entrepreneurs develop their activities in specific entrepreneurial organizations for the period 1879 – 2024. We found that the prevailing cultural attitude of the overall Bulgarian population towards entrepreneurship for the period 1879 – 2024 changed, becoming positive, negative and neutral, and we also proved that the typical Bulgarian entrepreneur possesses some character traits that do not change for the entire period studied.

Main conclusions from the dissertation work

As a result of our dissertation research, we can formulate the following *main conclusions*:

1. We studied Bulgarian economic policy as its essence, elements and characteristics in its relations with Bulgarian entrepreneurship for the period 1879 – 2024. We proved that there is a strong and inseparable connection between Bulgarian economic policy and domestic entrepreneurship and they influence each other in a variety of ways.

2. We studied the main three approaches to studying Bulgarian economic policy – historical, political and economic. We established the advantages and disadvantages of each approach. We proved that Bulgarian economic policy can be studied using these three approaches, but with certain methodological limitations.

3. We proposed, launched and used an entrepreneurial approach to studying Bulgarian economic policy, constructing it specifically for the purposes of our research. We defended our claim that the most appropriate approach to studying entrepreneurship is the entrepreneurial approach.

4. We described and analyzed the Bulgarian economic policy in an entrepreneurial context and studied it using an original author's methodology that includes three layers of analysis – meta-entrepreneurial, macro-entrepreneurial and micro-entrepreneurial.

5. As a result of the research we conducted, we obtained scientific results that can be used for a broad, detailed and systematic theoretical explanation of the Bulgarian economic policy from the perspective of entrepreneurship, and the same results can be used for various purposes. The results are also able to support in practical terms the planning, optimization and implementation of the future Bulgarian economic policy in some key aspects.

Recapitulation of the main goal of the dissertation and the research tasks set (request and implementation)

A methodological requirement of each dissertation is that the author indicates in the conclusion whether he has fulfilled the main goal of the dissertation and the research tasks set stated at the beginning (most often in the introduction). We will not make an exception to this requirement and we fulfill it.

Main goal of the dissertation

Request (stated in the introduction): The main goal of the dissertation is to prove that the Bulgarian economic policy for the period 1879 – 2024 directly and indirectly affects Bulgarian entrepreneurship, and also that the implementation of this same entrepreneurship based on the principle of feedback has an impact and changes domestic economic policy.

Implementation: Yes.

Research tasks set (application and implementation)

Tasks of a scientific nature:

1. Description of existing approaches, theories, concepts and models for the study of Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship and their analysis and interpretation (application).

Implementation: Yes.

2. Launching and description of an original entrepreneurial methodological approach for the study of Bulgarian economic policy (application).

Implementation: Yes.

3. Searching and finding applications of an original entrepreneurial methodological approach for the study of Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship (application).

Implementation: Yes.

Tasks of a scientific and applied nature:

1. Study of Bulgarian economic policy in the context of time (past and present) and finding connections and relations with domestic entrepreneurship (application).

Implementation: Yes.

2. Analysis of the evolution and essence of the approaches to studying Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship and interpretation of their use (request).

Implementation: Yes.

3. Search and find applications of the author's entrepreneurial methodological approach to studying Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship (request).

Implementation: Yes.

Applied tasks:

1. Assessment of the possibility of using approaches, theories, concepts and models related to Bulgarian economic policy and domestic entrepreneurship for the purposes of practical management of the Bulgarian economy and increasing the competitiveness of Bulgarian entrepreneurship (request).

Implementation: Yes.

2. Identification of the main problem areas in the theory studying Bulgarian economic policy and entrepreneurship and offering a view on how they can be overcome when applying them in the reality of economic policy and the context of entrepreneurship (request).

Implementation: Yes.

3. Derivation of an original entrepreneurial methodological approach for the study of Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship with its description for use in practice and the field of entrepreneurship (application).

Implementation: Yes.

Proving the main research hypothesis (application and implementation)

In the dissertation, we argued and tried to prove that Bulgarian economic policy influences the development of Bulgarian entrepreneurship in a completely different way in different time periods (period 1879 – 2024), has an evolutionary nature of development, and that the development of domestic entrepreneurship is more a result of the individual efforts and contribution of entrepreneurs, and not so much of the targeted interventionism of this same economic policy of the state.

In order to prove the main research hypothesis, we launched and used an author's methodology built on the basis of the entrepreneurial approach to study Bulgarian economic policy in an entrepreneurial context for the period 1879 – 2024, obtaining relevant empirical results. The author of the dissertation can conclude that the main goal of the study, as well as the three types of research tasks set, have been fulfilled – this is evident from the description, analysis and interpretation of the studied processes, phenomena and phenomena, as well as from the empirical results obtained using the author's methodology. *All this gives reason to categorically assume that the main research hypothesis raised by us has been proven.*

Use of the results obtained in the dissertation and recommendations for their implementation in practice

We are convinced that the scientific, scientific-applied and applied results obtained in the dissertation work are available (exist) and can be used in broad sectors of public practice. This is due primarily to objective circumstances and the enormous importance of Bulgarian economic policy and domestic entrepreneurship for the development and prosperity of Bulgarian society. The results obtained, in addition, can be useful both for the numerous cohorts of researchers situated in various theoretical fields covering Bulgarian economic policy and entrepreneurship, as well as for experts and specialists from practice who constantly make decisions within the framework of the two problem areas indicated.

We would like to make one main recommendation for the possible implementation in practice of the results obtained in the dissertation research. The results obtained, although of a general (universal) nature, need modification and transformation when applied in a real situation, depending on numerous factors.

Opportunities for future research on the subject of the study

The opportunities for future research within the scope of Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship, in our opinion, are significant and could be expressed in the following three directions.

First direction – there is a possibility of homogenization and unification of theories, concepts and models within the framework of Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship, while maintaining scientific pluralism.

Second direction – improvement and expansion of knowledge about Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship and further development of the related theory, methodological foundation and methodological tools.

Third direction – there is a significant potential for creating specific methodologies of a scientific, scientifically applied and applied type for improving Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship

We can predict that in the future there will continue to be significant research interest in the scientific problem of Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship, as studies will begin to expand, deepen and detail. The focus of research will probably begin to shift to artificial intelligence systems (software agents) and to interactions in the human-artificial intelligence dyad, as this time is approaching at a very fast pace and is already in some respects even situated in reality.

Ways to verify and refute the descriptions, analyses and conclusions made in the dissertation

A variety of scientific arguments, methodological tools and analytical approaches are used and implicitly laid down in the dissertation work, which create the possibility of multidirectional verification of the descriptions, analyses and conclusions made. The research allows for both substantive, empirical and logical verification of the results, as well as their critical challenge by applying alternative methods, additional sources or different theoretical frameworks. It is precisely this openness to verification and potential refutation that corresponds to the basic principles of scientific knowledge and clearly distinguishes the work from speculative or apologetic interpretations. In this sense, the possibility of verifiability and falsifiability of the theses is convincing evidence of the learned nature of the dissertation work.

IV. SELF-ASSESSMENT OF THE MAIN CONTRIBUTIONS IN THE DISSERTATION

In the dissertation, we highlight two main types of contributions: contributions of a scientific nature and contributions of a scientific-applied nature. Contributions of a scientific nature predominate, which can be expected from a dissertation work for the acquisition of the scientific degree “Doctor of Sciences”.

Scientific Contributions

First contribution. It has been established that the historical approach is the most widely used approach for studying Bulgarian economic policy, but nevertheless this approach is not completely reliable, since historians describe and interpret objective historical facts most often subjectively.

Second contribution. It has been proven that the political science approach should be used in the study of Bulgarian economic policy, since with its help the overt and covert motives of the political behavior of various political actors can be examined and interpreted.

Third contribution. The significance of the four Bulgarian constitutions from the Liberation of Bulgaria to the present day (1879, 1947, 1971, 1991) is analyzed and the influence they have had on Bulgarian economic policy for the period 1879 – 2024 is presented.

Fourth contribution. It is stated that Bulgarian economic policy is implemented in practice through the mechanisms of political decisions and from this objective circumstance their key importance for this same policy is deduced.

Fifth contribution. The statement is argued and proven that the study of Bulgarian economic policy through the economic approach is always carried out with the help of a specific economic theory. Since there is no universal (generally accepted) economic theory, the study and interpretation of Bulgarian economic policy through the economic approach can only be done within the theoretical framework of a specific economic theory, without claims to universality.

Sixth contribution. A new methodological tool for the study of Bulgarian economic policy is proposed, described and used – the entrepreneurial approach with its three varieties: meta-entrepreneurial approach, macro-entrepreneurial approach and micro-entrepreneurial approach. These three approaches are examined comparatively, analytically and interpretively.

Seventh contribution. With the help of the meta-entrepreneurial approach and its main elements (positivism, rationalism, pragmatism, postmodernism and phenomenology), Bulgarian economic policy is described and interpreted from an entrepreneurial perspective.

Eighth contribution. The macro-entrepreneurial approach is described and used to study Bulgarian economic policy. It has been proven that it is particularly suitable for this purpose as it reveals the interaction between domestic entrepreneurial practices and state intervention. Ten elements (descriptors) of the macro-entrepreneurial approach are derived and used with which Bulgarian economic policy is studied and the corresponding conclusions are drawn.

Ninth contribution. A micro-entrepreneurial approach is constructed and used to study Bulgarian economic policy, which focuses on the individual entrepreneur and the entrepreneurial organization and consists of ten elements (descriptors).

Contributions of a scientific and applied nature

First contribution. An author's formula for the manageability of Bulgarian entrepreneurship in a macro aspect is proposed, which is a function of seven main factors.

Second contribution. The launched entrepreneurial approach to the study of Bulgarian economic policy is described, operationalized and tested for use in public practice.

Third contribution. A large part of the descriptions, analyses and interpretations related to Bulgarian economic policy in the context of entrepreneurship can be taught as lecture courses and academic disciplines in higher education institutions, as well as for the training of specialists from practice.

Fourth contribution. The issue of coherence between economic policy and entrepreneurial activity has been resolved to a significant extent, which means that both policy and its practical application in the field of entrepreneurship are coordinated (homogenized).

V. AUTHOR'S BIBLIOGRAPHY

The author's bibliography contains a list of publications (monographs, textbooks, teaching aids and articles) related to the dissertation work.

I. Monographs

1. Tsanov, Ivan. (2024). *Artificial Intelligence and Entrepreneurship*. Scientific Monograph. E-book (CD). Sofia: BAC.
2. Tsanov, Ivan. (2024). *Security of Corporate Entrepreneurship*. Scientific Monograph. E-book (CD). Sofia: BAC.
3. Tsanov, Ivan. (2024). *The Economic Security of the Bulgarian Economy for the Period 1878 – 1939*. Scientific Monograph. E-book (CD). Sofia: BAC.
4. Tsanov, Ivan. (2022). *Bulgarian Economic Policy in a Management Context 1920 – 2020*. Scientific Monograph. E-book (CD). Sofia: BAC.
5. Sokolov, Ivan, Ivan Tsanov. (2020). *Financial Decisions*. Scientific Monograph. Plovdiv: Paisii Hilendarski University Publishing House.
6. Tsanov, Ivan. (2020). *Philosophy of Business Management*. Scientific monograph. Sofia: Avangard Prima.
7. Tsanov, Ivan. (2019). *Bulgarian in Bulgarian Business Management*. Scientific monograph. Sofia: Avangard Prima.
8. Tsanov, Ivan. (2019). *Management in the Context of Tradition and Modernity*. Scientific monograph. Sofia: Avangard Prima.
9. Tsanov, Ivan. (2018). *Management Decision: Theory and Practice*. Scientific monograph. Sofia: BAC.
10. Tsanov, Ivan. (2017). *Chaos and Order in the Context of Management*. Scientific monograph. Sofia: BAC.
11. Tsanov, Ivan. (2014). *Economic Conflict through the Eyes of the Basic Economic Theories*. Scientific monograph. Sofia: BAC.

II. Textbooks and teaching aids

1. Tsanov, Ivan. (2023). *Risk management in corporate security*. Teaching aid. E-book (CD). Sofia: BAC.
2. Tsanov, Ivan. (2019). *Corporate social responsibility: Theory and practice*. Textbook. Sofia: Avangard Prima.
3. Tsanov, Ivan. (2015). *International business negotiations*. Teaching aid. Sofia: BAC.